

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Andrea Goliášová, DiS.

*Motivy žadatelů o zařazení do evidence náhradní
rodinné péče ve vybrané obci s rozšířenou působností*
Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Těmicích dne 29. října 2021

Andrea Goliášová

Poděkování

Velmi děkuji Mgr. Haně Šlechtové, Ph.D. za spolupráci, podporu a odborné vedení mé diplomové práce. Ráda bych také z celého srdce poděkovala mému manželovi a dětem za vytvoření podmínek pro psaní, laskavou podporu a trpělivost. Dále děkuji mým kolegyním za podnětné připomínkování a korekturu textu.

Obsah

Úvod	6
1. Motivy k dlouhodobě zavazující péči.....	8
1.1 Motivace	9
1.2 Motivy.....	10
1.3 Rodina.....	12
1.4 Motivy k založení rodiny	14
1.5 Motivy k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče.....	16
2. Žadatelé o náhradní rodinou péči	20
2.1 Typy NRP s ohledem na nároky kladené na její vykonavatele	20
2.1.1 Osvojení.....	21
2.1.2 Pěstounská péče	23
2.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu	27
2.1.4 Poručenská péče	29
2.1.5 Svěření dítěte do péče jiné osoby	30
2.1.6 Hostitelská péče.....	31
2.2 Evidence žadatelů a práce s nimi.....	32
2.2.1 Kritéria pro výběr žadatelů	33
2.2.2 Odborná příprava žadatelů	37
2.2.3 Zařazení žadatelů do evidence NRP.....	38
2.3 Situace zprostředkování NRP v České republice	40
2.4 Charakteristika vybrané ORP v Jihomoravském kraji s ohledem na stav NRP	40
3 Metodologie výzkumu.....	44
3.1 Cíl výzkumu	44
3.2 Výzkumná otázka a tazatelské otázky	44
3.3 Volba strategie a metody	47
3.4 Výzkumný soubor	47
3.5 Způsob vyhodnocování získaných dat.....	48
3.6 Související etické otázky	49
4 Prezentace výsledků výzkumného šetření	51
4.1 Vliv rodiny, okolního prostředí a vyznávaných hodnot	51
4.1.1 Vliv rodiny.....	52
4.1.2 Vliv okolního prostředí.....	54
4.1.3 Vliv vyznávaných hodnot.....	56
4.2 Proces rozhodování	58
4.3 Faktory zvyšující a snižující motivaci	61
Závěr.....	66
Seznam použitých zdrojů.....	72
Seznam použitých zkratk	77
Seznam tabulek.....	77

Přílohy	77
---------------	----

Motto: Chceme-li pomoc dítěti, nejdříve uzdravme sami sebe.

Úvod

Institut náhradní rodinné péče (dále jen NRP) umožňuje dětem, které se ocitly ve složité životní situaci, zajistit co nejpřirozenější výchovné prostředí pro jejich zdravý vývoj na dobu, po kterou o ně nemohou, neumí nebo nechtějí pečovat jejich biologičtí rodiče. Z důvodů mnoha prokazatelných předností vztahujících se k naplňování potřeb dítěte má tento typ péče v České republice, na základě platné právní úpravy, vždy přednost před péčí ústavní.

Vedle soudů je nejdůležitějším aktérem při zajišťování nejvhodnějšího náhradního výchovného prostředí potřebným dětem v našem státě orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Právě sociální pracovníci tohoto orgánu věnují v rámci obcí s rozšířenou působností (dále jen ORP) při práci s rodinami svou pozornost ohroženým dětem, u kterých jsou zjištěny závažné nedostatky v péči ze strany jejich rodičů. Zároveň jsou stejní pracovníci pověřeni k vyhledávání osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, k poskytování odborného poradenství týkající se konkrétních forem NRP, přijímání žádostí o zařazení do evidence NRP, vedení spisové dokumentace žadatelů, provádění sociálního šetření v jejich domácnosti a vydávání stanoviska k žádosti.

Počet žadatelů zařazených do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny je celostátně dlouhodobě v nesouladu s počtem potřebných dětí. Ve větším počtu jsou podávány žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli, kdy však počet dětí, pro které je tato forma péče určena, je velmi nízký. Naopak žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstounem je velmi málo k poměru počtu dětí, pro které je zajištění této formy péče nutná.

Tématem této diplomové práce jsou motivy žadatelů o zařazení do evidence náhradní rodinné péče. Jako sociální pracovníce OSPOD v oblasti NRP i jako

pěstounka vnímám velkou důležitost odhalení motivů a motivací osob, které jsou ochotny nabídnout potřebnému dítěti svůj domov, soukromí, lásku a péči, a dlouhodobě za jeho vývoj a výchovu převzít osobní odpovědnost. Domnívám se totiž, že právě tyto faktory jsou důležitým zdrojem informací, které je potřeba zohledňovat již v počáteční fázi vyhledávání, posuzování vhodnosti i příprav, ale také při další práci s rodinou, které bylo soudem svěřeno dítě do NRP. Na základě své osobní i pracovní zkušenosti jsem přesvědčena, že právě informace o motivech a motivacích mohou pomoci předejít mnoha nedorozuměním, vzájemným obviňováním zúčastněných stran, zklamáním a neúspěchům v této oblasti.

Cílem práce je zjištění motivů žadatelů o zařazení do evidence NRP ve vybrané ORP a navrhnout řešení vhodné ke sladění nepoměru těchto žadatelů a dětí, kterým je potřeba NRP zajistit. Pro dosažení hlavního cíle je práce zaměřena na vysvětlení pojmů motiv a motivace, zpřehlednění všech forem NRP včetně specifikace nároků kladených na jejich vykonavatele a seznámení s průběhem zařazování osob do evidence NRP. Dále pak na vývoj stavu žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny ve vybrané ORP a mapování jejich motivů, které byly důležité pro rozhodnutí podat žádost o zprostředkování NRP. Pro zjištění potřebných informací je v práci použito kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaných rozhovorů s žadateli o NRP, již zařazenými osobami, ale i osobami, které svou dříve podanou žádost vzali následně zpět.

Práce je opřena o odbornou literaturu z oblasti psychologie, sociální práce a sociologie zabývající se motivy, motivacemi, rodinou a náhradní rodinnou péčí. Pro jasné vymezení problematiky NRP v legislativě České republiky jsou použity základní i související právní normy. Výše uvedené zdroje jsou dále rozšířeny o recenzované články z odborných periodik a aktuální informace týkající se stavu NRP ve vybrané obci s rozšířenou působností.

1. Motivy k dlouhodobě zavazující péči

Lidské mládě je od počátku svého života zcela odkázáno na své nejbližší okolí. Právě vnější okolí rozhoduje, zda se dítě bude zdravě vyvíjet v dospělého jedince, nebo bude jeho vývoj nějakým způsobem poškozen, zastaven, či dokonce zcela znemožněn. Bez základní péče dospělých osob by malé dítě zemřelo. Péče o novorozence je pro rodiče velmi vyčerpávající. Ani v dalších letech není nijak jednoduchá, naopak je plná starostí, obav a odpovědnosti. Každé vývojové období dítěte s sebou nese svá specifika vyžadující nové způsoby naplňování jeho potřeb. V dospělého jedince člověk dozrává celých 18 let, což je nejdelší období ze všech živočišných druhů. Tato věková hranice je však spíše mezníkem, kterým se odděluje dospělý člověk od nezletilého dítěte z pohledu práva než skutečným ukazatelem vyzrálosti, samostatnosti a nezávislosti. Zatímco svéprávnost člověk nabývá postupně ještě před zletilostí, zcela nezávislým, samostatným a vyzrálým jedincem se většinou stává až mnohem později. V západní společnosti rodiče svého potomka často i po dovršení 18 let věku ještě dále zabezpečují do doby, než je tento schopen sám se živit a všechny životní potřeby si samostatně zajišťovat. Pro toto období mladý člověk používá legislativou vymezený status nezaopatřeného dítěte, který jej po dobu soustavné přípravy na budoucí povolání, nejdéle však do dovršení věku 26 let, chrání a rodičům ukládá vyživovací povinnost.

S ohledem na dlouhodobost a obtížnost péče o dítě se nabízí otázky: Co stojí za odhodláním zavázat se k odpovědnosti za vývoj dítěte? Jaké důvody vedou k rozhodnutí dobrovolně pečovat o jiného člověka a vzdát se pohodlného života? Jaká očekávání mají být tímto chováním naplněna?

Takové a podobné otázky mohou být zodpovězeny zkoumáním motivací a motivů vztahujících se k chování a jednání člověka.

1.1 Motivace

Pro jednání či chování člověka je potřebná motivace. Účelem této podkapitoly tedy je vysvětlení pojmu motivace. Dle Nakonečného (1997, s. 148) je koncept motivace nepostradatelný, protože umožňuje chápat psychologické důvody lidského chování. Zimbardo (1983, s. 344, dle Nakonečný, 1997, s. 12) popisuje motivaci jako abstraktní pojem, který vyjadřuje pozorované chování směřující k dosažení určitých cílů, probíhají s určitým úsilím a s prožitkem touhy a chtění. Homola (1977, s. 11-12) definuje motivaci jako pohnutky, které vedou k chování. Dále pak uvádí, že motivace je široký pojem zahrnující pojmy jiné, jako je potřeba, snažení, chtění, touha, tlak, zájem, tenze, žádost, účel, cíl apod. Oproti Zimbardovi však, dle Homoly, motivaci nelze pozorovat, ale pouze hypoteticky konstruovat. Podle těchto autorů tedy člověk neuskutečňuje bez motivace žádné rozhodnutí, žádné jednání, žádnou činnost. Motivace slouží jako hnací energie za účelem uspokojit aktuální vnější či vnitřní potřeby jedince. Lidské potřeby zpracoval americký psycholog Abraham Maslow (1943, s. 370-396), který je upravil do pyramidálně hierarchizované podoby od biologických, přes psychologické (sociální) až po seberealizační, jež dále rozdělil do dvou základních skupin na potřeby nedostatkové a potřeby existenční (růstové). Neuspokojením potřeby vzniká napětí, které může vést až k frustraci, jež Štěpaník (2008, s. 11) vysvětluje jako stav prožívání pocitu zmaru.

Z výše uvedeného je možné shrnout, že motivace slouží jako pohnutka k odstranění napětí při neuspokojení nějaké potřeby. Je to ukazatel vnitřní psychické rovnováhy či nerovnováhy člověka, který způsobuje nutkání rovnováhu obnovit při jejím vychýlení. To by ovšem mohlo znamenat, že motivace je pro všechny lidi stejná. Je cílena na uspokojení lidských potřeb. Jak je ale možné, že stejné potřeby naplňuje každý člověk v různých situacích jiným způsobem a jinou měrou? Rakouský psychiatr Viktor Emanuel Frankl, na základě vlastních zkušeností z koncentračního tábora, poukázal

na skutečnost, že významným determinantem motivace je vlastní rozhodnutí (Frankl, 1994, s. 48). Švancara (2003, s. 85) k tomuto dodává, že při objasňování motivace je potřeba se kromě potřeb zabývat také dalšími faktory a determinanty jako jsou zájmy, pobídky ke snažení či nečinnosti a vnitřní pohnutky. Upozorňuje právě na rozdílnost motivace ke stejné činnosti u různých osob. Rovněž Eggert (2005, s. 87) poukazuje na souvislost mezi osobností člověka a motivací, kdy nabízí rozdělení osobnostních typů do čtyř skupin (lidé pomáhající, direktivní, upevňující a adaptivní). Ke každé skupině pak dále navrhuje typy motivací, které jsou pro dané osobnosti atraktivní vzhledem k jejím potřebám. Oproti němu Plamínek (2007, s. 32-38) dělí motivační typy lidí na objevovatele, usměrňovatele, slad'ovatele a zpřesňovatele.

Je tedy zřejmé, že při zkoumání pojmu motivace nemůže postačit vysvětlení souvislostí s uspokojováním potřeb, ale existují ještě další determinanty, které ovlivňují rozhodnutí člověka k činnosti či nečinnosti. Toto reflektuje Nakonečný při sledování historického vývoje teorií motivací, když uvádí, že při existenci zásadních rozporů v pojetí klíčových témat je relativní shoda v názoru, a to že: *„Lidské chování je determinováno dvěma základními procesy: emociálně-motivačními a kognitivními. První determinují jeho směr a sílu, druhé jeho způsob, tj. závislost na situaci v níž se uskutečňuje.“* (Nakonečný, 1997, s. 150).

Výše položenou otázku lze tedy zodpovědět shrnutím, že motivace člověka závisí na míře uspokojení či neuspokojení nějaké potřeby, míře vychýlení z rovnovážného stavu, síle pocíťovaného nepokoje či frustrace, ale také na hodnotě motivu, aktuální situaci, časovém kontextu a síle rozhodnutí.

1.2 Motivy

Pojmy motivace a motivy spolu sice úzce souvisí, avšak jejich výklad není totožný a je třeba uvést jejich odlišnosti.

Švancara (2003, s. 86) uvádí, že: „*Pohnutky čili motivy chování a jednání se nejčastěji konkretizují formou přání, tendencí, představ.*“ K tomu dále upřesňuje, že motivy vedou k selektivní výběrové aktivitě subjektu a lze je charakterizovat směrem zaměření, prožívanou intenzitou motivace a trváním motivace. Madsen (dle Švancara, 2003, s. 90) rozděluje motivy na primární a sekundární. Primární motivy dále označuje jako vrozené (biogenní), sekundární označuje jako získané (psychogenní). V tomto jeho členění je možné sledovat jasnou návaznost na dříve zmiňovanou Maslowovu pyramidu lidských potřeb, kdy biogenní motivy vychází z nedostatkových potřeb a psychogenní z potřeb růstových (seberealizačních). Nakonečný (1997, s. 141) nabízí dělení motivů podle druhů (obsahů) a forem, kdy k tomuto třídění lze vycházet z různých hledisek např. genetického, fenomenologického apod. Pokud se týká druhů motivů, tak je podle tohoto autora například třeba vzít v úvahu, že potřeba jídla je jiný druh motivu než potřeba jistoty. U forem motivů je pak nutné rozlišit skutečnost, že pud je něco jiného než volní jednání a potřeba je něco jiného než zájem. Adair (2004, s. 21) přirovnává motivy k impulsům, které však samy o sobě pro vznik reakce nestačí. Dle tohoto autora mohou být motivy vědomé i nevědomé. Stejně jako Madsen vychází z Maslowovy pyramidy, dále však ve svém díle poukazuje na skutečnost, že fyziologické potřeby může člověk při nedostatku uspokojovat bez jiných motivů, zatímco k uspokojení potřeb vyšších (růstových, seberealizačních) je nutný ještě další motivátor (Adair 2004, s. 59-68). Tímto dalším motivátorem je bezesporu hodnota, kterou jedinec uznává, o kterou usiluje. Frankl (1996, s. 61-63) hodnoty rozděluje a hierarchicky uspořádává na tvůrčí, zážitkové a postojoyvé. Tvůrčí hodnoty souvisí, dle tohoto autora, se způsobem provedení třeba i běžných činností, zážitkové hodnoty vyjadřují, jak jedinec vnímá okolní svět a hodnoty postojoyvé je možné realizovat v osudových situacích jako aktivní přijetí nezměnitelného (Frankl, 1997, s. 45). Hodnota však neexistuje sama o sobě. Každá osoba má svou hodnotovou

orientaci, svůj hierarchicky uspořádaný žebříček hodnot. Mimo osobní hodnoty však existují také kulturní hodnoty vyznávané většinou společností, které je daný jedinec součástí. Tyto musí být rovněž zohledňovány při hledání motivů či motivátorů konkrétního člověka.

„Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-kulturní podstatu lidského bytí.“ (Cakirpaloglu, 2009, s. 322)

Byť je zřejmé, že neexistuje jednoznačné vymezení motivů a odborníci tento pojem vysvětlují z různých hledisek, lze z výše uvedeného shrnout, že motivy podmiňují motivaci. Bez motivů není možné zajistit motivaci k jednání a chování člověka. Jestliže je tedy žádoucí někoho motivovat ke konkrétní činnosti, je nutné podnitit vhodný motiv, který však může být pro každého jedince a v každém čase zcela odlišný. K rozpoznání vhodného motivu je nutné znát osobnostní zaměření, hodnotovou orientaci, životní příběh i aktuální životní situaci konkrétní osoby.

K uzavření této podkapitoly lze použít definici Rubinšteina (1967, s. 597, dle Nakonečný 1997, s. 141), který říká, že: *„Motivy lidské činnosti jsou neobyčejně různorodé, neboť vyplývají z různých potřeb a zájmů, které se u člověka formují ve společenském životě.“*

1.3 Rodina

Vysvětlení pojmu motiv byla věnována předchozí podkapitola. Pro účelné zpracování této podkapitoly je však potřebné věnovat se ještě alespoň krátce ozřejmění pojmu rodina.

Výraz rodina se, dle slovníku českých synonym (ABZ slovník českých synonym [online]), pojí se slovy rod, rodokmen, příbuzenstvo. Rodina je podle sociologické encyklopedie (Sociologický ústav AV ČR [online]) původní a nejdůležitější společenskou institucí, základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou, respektive socializace potomstva, přenos

kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje. Sobotková považuje rodinu za primární kontext lidské zkušenosti od kolébky až po hrob (Sobotková, 2001, s. 11). Výrost (288, s. 50) uvádí, že: „*Rodina jako primární nositel kultury poskytuje základ norem a hodnot dané společnosti. Vede dítě ke společenskému životu v prostředí, ve kterém vyrůstá, učí ho orientovat se ve světě symbolů. Rodinná výchova seznamuje dítě s kulturními vzorci (tradice, zvyky, mravy, zákony, tabu apod.) tím, že se dítě učí respektovat požadavky rodičů a je sankcionované za jejich nesplnění.*“

Z výše uvedených definic vyplývá, že založení rodiny pro rodiče znamená dlouhodobý závazek zajistit svým potomkům zdravé a stabilní prostředí pro jejich přežití a zdárný vývoj. Fungující rodina je nezastupitelná pro zdárný rozvoj všech složek osobnosti dítěte, poskytuje bezpečný prostor pro možnost zažít osobní zkušenost se sdílením společného prostoru a navázáním pevných citových vazeb, zásadně ovlivňuje způsob překonávání životních krizí, formování hodnotového žebříčku a celkového přístupu k životu. Náš nejvýznamnější průkopník dětské psychologie Zdeněk Matějček s ohledem na vážnost rozhodnutí založit rodinu apeluje:

„...*dobrý domov, je předpokladem pro dobrý vývoj celé osobnosti člověka. V tomto smyslu má dnešní generace mladých lidí, kteří zakládají vlastní rodiny, velkou odpovědnost ke generaci příští. Odpovědnost, kterou nikdo jiný nemůže za ně převzít.*“ (Matějček, 1986, s. 175)

K tomuto je však nutné připomenout velkou důležitost širší rodiny, to je babiček, dědečků, tet a strýců, ale i osob z širšího sociálního prostředí, jež plní při formování osobnosti dítěte své nezastupitelné role. Mnohdy právě zkušenosti a zážitky s nimi ovlivňují výběr budoucího partnera, směřování profesní kariéry, rodičovské kompetence a zásadní životní postoje a rozhodnutí. Pöthe (1999, s. 25) k tomuto uvádí, že: „*Rodina tradičně existovala v prostředí širšího společenství složeného z blízkých a vzdálených příbuzných, příslušníků stejného*

rodu. Tyto přirozené vazby zaručovaly ochranu a výchovu dětí v případech, kdy se o ně nemohli postarat vlastní rodiče. “

1.4 Motivy k založení rodiny

V návaznosti na přiblížení pojmu rodina je tedy nyní možné se vrátit k otázce motivů, které od nepaměti vedou člověka k dlouhodobému závazku péče o své potomky při založení rodiny.

Prudký (2009, s. 74) uvádí, že dané téma je možné prohlížet optikou paradigmatu evoluční psychologie, sociologie i jinými příbuznými disciplínami. Využitím myšlenkového směru evoluční psychologie, která se opírá o Darwinovu teorii přirozeného výběru (dle Prudký, 2009, s. 74), lze konstatovat, že přivedení dítěte na svět je lidskou evoluční přirozeností. Stejný autor toto dále ještě rozšiřuje o kontext výhodné investice pro rodiče z hlediska zachování a pokračování vlastního rodu (Prudký, 2009, s. 78-80). Tento pohled by tedy nasvědčoval tvrzení, že rozhodnutí pro založení rodiny, a s ní související závazek dlouhodobé péče, je ovlivněno přirozenou potřebou člověka zachovat lidský druh a výhodností pro rodiče z hlediska zajištění své vlastní existence, tedy z potřeb základních (nedostatkových).

Psychologické vysvětlení motivů pro založení rodiny nabízí Matějček (1986, s. 15-17), jenž uvádí, že za rozhodnutím přivést dítě na svět, a dlouhodobě o něj pečovat, stojí uspokojování hlubokých životních potřeb rodičů jako potřeba stimulace, potřeba učení a nabývání zkušeností směřující k moudrosti, potřeba bezpečí a jistoty pramenící ze vztahu, potřeba společenského uznání, která je spojena s vědomím vlastní ceny a potřeba otevřené budoucnosti, to je přesah života rodičů prostřednictvím dětí. Matějčkův pohled tedy rovněž odkazuje na přirozené potřeby člověka. Oproti evolučnímu paradigmatu však prameny motivů založit rodinu rozšiřuje o potřeby sebenaplnění a sebezpřesahu, tedy potřeby růstových (existenciálních).

Z obou výše uvedených pohledů je ovšem znatelné očekávání rodičů recipročního naplňování potřeb. Na základě zjištěného lze tedy predikovat, že rozhodnutí se pro závazek dlouhodobé péče o vlastního potomka pramení z ochoty rodiče naplňovat vývojové potřeby dítěte a zároveň z očekávání, že dítě naplní potřeby rodiče.

Optikou sociologie pak Možný (2002, s. 126) popisuje rodičovství jako nejvýznamnější přechod v rodinném cyklu, který v sobě nese čtyři aspekty, a to kulturní tlak, neplánovanost, nerevokovatelnost a zlomový přechod. Kulturní tlak, dle tohoto autora, vychází ze skutečnosti spojení sociálního statusu ženy s mateřstvím, když v minulosti, ale i v dnešní době, se bezdětná dospělá žena setkává s otázkou týkající se důvodu jejího stavu. Společnost od ní, ne v tak silné míře i od muže, očekává přivedení potomka na svět. Ženy, které se rozhodnou pro dobrovolnou bezdětnost jsou okolím mnohdy označovány za sobecké kariéristky. Aspekt neplánovanosti těhotenství a narození dítěte je zdánlivě pro účely této práce nerelevantní. Avšak při zvážení možnosti interrupce je i neplánovanost vtažena do tohoto rozhodování se. Tady pak vstupuje do hry požadavek vyrovnat se s postojem okolí k danému osobnímu rozhodnutí. Nerevokovatelnost (nevratnost) pak souvisí se faktem, že volbu školy, profesní orientace, partnera a podobně je možné změnit, vrátit, zrušit. Rozhodnutí se k rodičovství je však celoživotně nevratné a je zatíženo rizikem neúspěchu. V této souvislosti Možný (2002, s. 131) upozorňuje na absenci ozřejnění sociálních determinant vyjednávání páru týkajících se rozhodování k rodičovství, kdy dostupné studie jsou omezeny pouze na sledování rozhodování se mezi rodičovstvím a kariérou ženy. Zlomový přechod stejný autor spojuje s faktem, že zatímco jiné životní přechody mají přípravné fáze, narození dítěte je ze dne na den. Na narození dítěte se lze velmi dobře připravit fyziologicky, sociálně však mnohem hůře. Také s tímto tvrzením lze souhlasit. V současné době je sice již běžné, že se celé období těhotenství ženy rodiče

na příchod potomka připravují. Pořizují si vybavičku pro dítě, potřebné vybavení domácnosti, vyřizují nutné záležitosti související se skloubením péče o potomka a jejich zaměstnáním. Někdy mohou navštěvovat různé přípravné kurzy týkající se nejen porodu, ale i péče o dítě a výchovy. O budoucím životě s dítětem si vytváří různé představy, plánují si možné obrazy a situace, avšak mnohé z toho se nemusí shodovat s nastávající skutečností, na mnohé konkrétní situace se vůbec připravit nelze. LeMartese (dle Možný, 2002, s. 132) popisuje přechod k rodičovství dokonce jako krizi. Vědomí zlomového okamžiku je tak zcela jistě důležitým faktorem ovlivňující toto rozhodování.

Sociologický pohled tedy ukazuje, že motivy potřebné pro rozhodování se k založení rodiny jsou podmíněny také kulturním tlakem širšího sociálního prostředí a lidské potřebě v tomto obstát.

V závěru celé podkapitoly je možné shrnout zjištění, že dítě umožňuje rodičům zažít pocit vyšší hodnoty, naplnění partnerského vztahu, pocit smyslnosti a pokračování jejich života, ale i pocit zodpovědnosti za křehký život a pocit společenského uznání. Motivů k založení rodiny jsou podmíněny evolučními, psychologickými i sociálními potřebami rodičů. Pro naplnění těchto potřeb jsou rodiče ochotni na sebe převzít i dlouhodobou osobní odpovědnost za vývoj a výchovu svého potomka. Toto vše je dále determinováno kulturním tlakem a volným rozhodováním se dospělého jedince na základě jeho hodnotových preferencí.

1.5 Motivů k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče

Předchozí podkapitolou byly tedy osvětleny motivy, které vedou dospělé jedince k rozhodnutí založit rodinu a převzít na sebe dlouhodobý závazek péče o své potomky. Mimo biologickou rodinu však existuje také rodina náhradní, která nepečuje o své potomky vlastní, ale dlouhodobě zodpovídá za vývoj a výchovu dítěte jiných rodičů. Jedná se o poskytování náhradní rodinné péče

(dále jen NRP) potřebným dětem, kterou například Klimeš (2002, s. 4) vymezuje následovně: „*Náhradní rodinná péče je souhrnné označení pro všechny druhy nekolektivní péče o děti, o které se z nejrůznějších důvodů nemohou starat biologičtí rodiče.*“

Z hlediska motivů podmiňující rozhodnutí přijmout dítě do NRP se nabízí rozdělení těchto rodin na rodiny bez vlastních potomků a na rodiny, které vlastní potomky mají, a nad to chtějí do své péče přijmout i potomky cizí. Sobotková a Otčenášková (2013, s. 12) uvádějí, že pro rodiny, které mají vlastní děti je typický motiv pro přijetí cizího dítěte do dlouhodobé péče podkreslen altruistickým rozhodnutím věnovat lásku potřebnému dítěti. Tito rodiče již mají své rodičovské potřeby (popisované předchozí podkapitolou) naplněny, proto motivy, které je k péči o cizí dítě vedou, plynou z potřeb užitečnosti, pomoci dítěti, podělení se o domov, zúročení sil, ale i zkušeností z předchozí péče o vlastní potomky. Uvedené autorky tyto motivy zkráceně zastřešují heslem „*my pro dítě*“. Naopak heslem „*dítě pro nás*“ charakterizují motivy bezdětných párů (ale i jednotlivců), které své rodičovské potřeby naplněny nemají a jejich motivy jsou v podstatě shodné s motivy uváděnými předchozí podkapitolou. Při této skutečnosti pak obě autorky doplňují, že nenaplněné rodičovské potřeby bezdětných párů souvisí s vyššími nároky náhradních rodičů na dítě, když očekávají, že právě dítě bude naplňovat jejich představy. Francouzská socioložka Rault (dle Šlechtová, 2007, s. 91) při zkoumání procesu adopce vysledovala, že se od kandidáta, který chce adoptovat dítě předpokládá jak projevení altruismu (ochoty postarat se o opuštěné dítě), tak i určitý projev egoismu, že chce dítě pro sebe, to je „*...touha po dítěti. Celá šikovnost ‚dobrých‘ kandidátů spočívá v kombinování těchto dvou dimenzí: umění zdůraznit, že dítě je středem aktu adopce, a sdělení své touhy po dítěti, s tím, že této touze je vlastní, že zůstává nevyřčená.*“ (Rault, 1997, s. 172) Avšak na značné riziko pouze samotných egoistických motivů upozorňuje Matějček (1986, s. 49): „*Špatně to*

dopadá v těch případech, když si manželé osvojením dítěte řeší nějaký svůj problém, když chtějí například udržet manželství, které je před rozpadnutím. Zkrátka, když dítě je prostředkem k něčemu dobrému.“ Jako vhodný motiv pro přijetí dítěte do NRP tento autor spatřuje naplnění života ve všech radostech i starostech souvisejících s péčí o dítě (Matějček, 1986, s. 49).

Poláchová Vašátková, Vyhnálková a Burešová (2008, s. 11) v této souvislosti upozorňují na pojem rodičovská identita, což je subjektivní prožívání vlastní autenticity v rodičovské roli, která je významným činitelem při tvorbě identity rodinné. U náhradních rodičů naléhají na porozumění jejich rodičovské identitě s ohledem na mimořádně intenzivní potřebu této především u osvojitelů, neboť: *„Právě obavy z absence biologických pout, z nepředvídatelnosti vývoje dětí a z celkově zvýšených rizik mohou vést ke zbytnění rodinného My na úkor identity jednotlivých členů rodiny, v tomto případě dětí.*“ Toto opírají o výzkum z počátku 90. let 20. století v Olomouci, který odhalil, že utváření nezdravého „My“ způsobují určité osobnostní rysy náhradních vychovatelů jako např. úzkostnost, rigidita, dominance apod.

Je tedy zřejmé, že motivy přijmout dítě do NRP jsou dvojího druhu a souvisí s existencí či neexistencí vlastních dětí. V případě bezdětnosti žadatelů se motivy shodují s motivy pro založení vlastní rodiny, s motivy přivést na svět vlastní dítě. Jde především o naplnění vlastních potřeb, jež jsou v případě žadatelů o NRP silně ovlivněny pocitem rodičovské identity, která je dále významným činitelem ovlivňující úspěšnost či neúspěšnost celé NRP z pohledu zdravého prostředí pro vývoj dítěte. V případě druhém jde o motivy altruisticky zabarvené, které tak úzce nesouvisí s rodičovskou identitou. Tito lidé mají již rodičovské potřeby naplněny vlastními dětmi, nemusí se potýkat s pocitem nedostatečnosti a ani nemají takové nároky na přijaté děti jako předchozí.

Na závěr této kapitoly je však nutné podotknout, že existují náhradní rodiny, které přijímají do své péče dítě z příbuzenského poměru. Jedná se o prarodiče,

tety, strýce, sourozence či osoby jinak dítěti blízké. Z důvodu, že tato forma NRP není podmíněna zařazením žadatelů do evidence NRP a možného rozsahu práce se zkoumáním jejich motivů tato práce nezabývá.

2. Žadatelé o náhradní rodinou péči

Jako žadatelé o NRP jsou pro potřeby této práce souhrnně označovány osoby, které si prostřednictvím místně příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) podaly k místně příslušnému Krajskému úřadu (dále jen KÚ) žádost o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny. Pro upřesnění je třeba uvést, že se nejedná o jednu společnou evidenci, ale o evidence tři. Tyto jsou od sebe odděleny podle odlišnosti forem NRP z hlediska situací potřebného dítěte a nároků požadavků na jejich vykonavatele. Jedná se o evidenci osob vhodných stát se osvojitelem, evidenci osob vhodných stát se pěstounem a evidenci osob vhodných stát se pěstounem na přechodnou dobu.

2.1 Typy NRP s ohledem na nároky kladené na její vykonavatele

V České republice jsou formy NRP upraveny zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších ustanovení (dále jen občanský zákoník) a zákonem č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších ustanovení (dále jen zákon o OSPOD). Jedná se o osvojení, pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu, poručenskou péči a svěřením dítěte do péče jiné osoby. Každá tato forma je určena pro řešení jiné specifické situace dítěte a každá klade odlišné požadavky na její vykonavatele. O svěřením dítěte do NRP v našem státě rozhodují vždy soudy. Těžiště této práce je zaměřeno na typy NRP, jež vyžadují předchozí přípravu jejich vykonavatelů. Přesto je pro úplnou přehlednost a snadné rozlišení vhodné představit všechny formy NRP. Jejich následné rozdělení bude vysvětlováno se zaměřením na nároky kladené na osoby, které je vykonávají.

2.1.1 Osvojení

Dle § 794 občanského zákoníku se osvojením rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojením vzniká mezi osvojencem a osvojitelem stejný právní vztah, jako je mezi rodičem a dítětem. Bubleová (2014, s. 6) popisuje osvojení jako nejvyšší formu NRP s ohledem na skutečnost, že dítě získává stejné právní postavení jako biologický potomek, včetně příbuzenství k širší rodině osvojitelů. Osvojitelé jsou tedy zapsáni do rodného listu dítěte jako rodiče a jsou jeho zákonnými zástupci s plnou rodičovskou odpovědností včetně vyživovací povinnosti. Osvojenec získává příjmení po osvojitelích. Osvojit je možné dítě, jehož rodiče zemřeli, byli soudem zbaveni rodičovské odpovědnosti, dali souhlas s osvojením dítěte, nebo soud určil, že jejich souhlasu k tomuto není třeba z důvodu, že o něj soustavně neprojevují opravdový zájem. Osvojením dítěte zanikají všechny právní vazby k jeho původní rodině.

Dle § 829 občanského zákoníku může být o osvojení rozhodnuto až po uplynutí dostatečně dlouhé doby tzv. péče před osvojením, kdy je dítě v péči budoucího osvojitele na jeho náklady a je možné přesvědčivě zjistit, že mezi nimi vznikl takový poměr (vztah) jaký je smyslem a cílem osvojení. Tato doba nesmí být kratší šesti měsíců. Stejný zákon dává v § 836 osvojitelům povinnost informovat dítě o osvojení nejpozději do zahájení jeho povinné školní docházky. Je zřejmé, že právě tato dvě ustanovení kladou na osvojitele značné psychické nároky související s déletrvající nejistotou. S přihlédnutím k dříve uvedené skutečnosti, že žadatelé o osvojení jsou v převážné většině bezdětní lidé s nevytvořenou či oslabenou rodičovskou identitou se potvrzuje, že je velmi žádoucí jejich důkladná odborná příprava, jež by je k naplnění jejich povinností vybavila náležitými dovednostmi a pomáhala tak předejít mnoha trápením všech zúčastněných. Nožířová (2012, s. 13) na tento fakt upozorňuje: „*Přestože zákon hovoří o tom, že osvojení je de facto obdoba přirozeného (biologického) rodičovství, po stránce psychologické jsou zde tak výrazná rizika, která zkrátka*

nelze jednoduše opomíjet.“ Osvojitelé mají totiž často i přes vymazání biologických rodičů z rodného listu dítěte a všechny právní jistoty úzkost z okamžiku, kdy mají osvojeným dětem sdělit pravdu o jejich původu. Bojí se nepřijetí pravdy dítětem, bojí se o svou pozici v životě dítěte. I když v osvojitelském svazku biologičtí rodiče nemají žádnou pravomoc, nepřestávají být pro osvojitele jeho problematickým prvkem. Avšak právě znalost svého pravdivého životního příběhu je důležitá pro utváření zdravě pozitivní identity dítěte, jež je nutným předpokladem pro pozitivní přijímání ostatních a úspěšné zařazení do společnosti. Identita odpovídá na životně důležité otázky: Kdo jsem? Za koho mě ostatní považují? Co pro druhé znamenám? Kam patřím? Pro vytvoření důvěryplného a pevného vztahu mezi osvojitelem a osvojeným dítětem musí být, stejně jako u biologických rodičů a jejich dětí, základním principem výchovy pravda. Také Matějček (1999, s. 71) v souvislosti s tímto tématem připomíná, že pokud je jakákoli rodičovská identita založena na nepravdě, stává se velmi vratkou základnou pro budování životních jistot dítěte. Toto dále odůvodňuje:

„Jestliže adoptivní rodiče říkají, že pravdu zatajují kvůli dítěti, tj. aby ochránili jeho duševní zdraví, je to ve skutečnosti výmluva. Daleko spíše to dělají pro sebe, tj. aby se vyhnuli pravdě, s níž se nedokázali vyrovnat.“

Souhrnně lze tedy říci, že osvojení je zajištění péče o dítě náhradními rodiči, kteří na sebe přebírají veškerou rodičovskou odpovědnost a s ní související práva a povinnosti k dítěti. Tento typ NRP vyžaduje od jeho vykonavatelů především psychickou stabilitu, emocionální vyrovnanost a předpoklad pro utváření zdravé rodičovské identity. Veškeré náklady pojící se k zajištění této péče nesou na svých bedrech osvojitelé a mimo zákonných příprav potřebných k zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nemají ze strany státu nárok na žádnou zvláštní finanční ani odbornou pomoc. Vývoj dítěte v této formě NRP není, po nabytí právní moci rozhodnutí příslušného soudu, státem nijak dále

sledován. Osvojitelé nemají v souvislosti s NRP povinnost další spolupráce se soudy, OSPOD ani jinými odbornými zařízeními.

2.1.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče (dále jen PP) je taková forma NRP, která zajišťuje dítěti dlouhodobě stabilní rodinné prostředí vhodné pro jeho zdravý vývoj. Delaney (1998, s. 47) tvrdí, že se dítěti v PP dostává citového zázemí a možnost vytvořit si citové vazby důležité pro jeho psychický vývoj. Oproti osvojení mu jsou však zachovány vazby k biologické rodině. Pěstouni nemají k dítěti vyživovací povinnost ani rodičovskou odpovědnost. Rodičovská odpovědnost zůstává biologickým rodičům, pokud ji soud neomezí, nepozastaví nebo je této nezbaví. V praxi to znamená, že pěstouni jsou povinni a oprávněni o dítě pečovat, vychovávat ho a rozhodovat pouze o jeho běžných záležitostech. K rozhodování důležitých záležitostí, jako je například změna trvalého pobytu, výběr školy, plánované lékařské zákroky a podobně, musí mít souhlas biologických rodičů. V této souvislosti upozorňuje Křístek (2020, s. 2) na stav, že při PP je třeba vstupovat do řady právních vztahů týkajících se dítěte, avšak řada institucí jako úřady, školské orgány či ohlašovny se nespokojí se zastoupením dítěte pěstounem. I když tento postoj uvedený autor označuje jako často nadměrnou a většinou zcela neopodstatněnou „opatrnost“, jako vhodné řešení navrhuje konkretizaci dalších práv a povinností pěstouna v rozsudku, jímž se dítě svěřuje do PP.

Zákon o SPOD označuje osobu, které bylo soudem svěřeno dítě do PP, jako osobu pečující. Stejná právní úprava dále vymezuje podle § 47a těmto osobám práva a povinnosti. Jedná se o právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě, to je zajištění krátkodobé péče v zákonem přesně stanovených situacích. Právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, ovšem pouze v případě dítěte staršího dvou let.

Dále právo na zprostředkování bezplatné odborné pomoci při plnění povinností související s výkonem PP. Mezi tyto povinnosti pak patří povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v období 12 po sobě jdoucích kalendářních měsíců a povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče, kterou musí mít každá osoba pečující uzavřenu s OSPOD nebo jinou pověřenou osobou, to je doprovázející organizací (dále jen DO). Sledování naplňování dohody v praxi znamená, že domácnost pěstounské rodiny je neustále otevřená pro pravidelné návštěvy pracovníka DO ve frekvenci dvou měsíců a pro návštěvy pracovníků OSPOD v minimální frekvenci šesti měsíců.

Vedle zákona o SPOD klade na pěstouny nároky, jež jsou důležité pro plnění funkcí tohoto typu NRP, také občanský zákoník. Tyto jsou zde upraveny § 966–967, které povínají pěstouny informovat rodiče o podstatných záležitostech dítěte, udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými a umožňovat styk rodičů s dítětem, pokud soud nestanoví jinak. Zatímco informační povinnost pěstounům zpravidla nečiní téměř žádné potíže, je povinnost umožňovat kontakty a udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost mezi přijatým dítětem a jeho rodiči nejčastějším úskalím PP a zdrojem mnoha konfliktů mezi biologickými a pěstounskými rodinami. Psychologické paradigma vysvětlující potřebu znát svou minulost, znát své biologické rodiče, kteří v případě PP zůstávají zapsaní v rodném listě dítěte je zřejmé a dostatečně odůvodněné již předchozí kapitolou zabývající se osvojením. Z tohoto jednoznačně vychází právo dítěte na zabezpečení uspokojení této potřeby. Úskalí ovšem nastává, pokud se právo změní na povinnost a dítě je ke kontaktům s rodiči pod rouškou různých jiných oprávnění nuceno. Sobotková a Očenášková (2013, s. 45–46) k tomuto tématu uvádí, že biologická rodina je přirozeně zdrojem nejbližších vztahů, avšak upozorňují, že v případě dětí v PP mohou být také zdrojem vztahů zraňujících

a bolestných. Při rozhodování o vhodnosti kontaktů tyto autorky jednoznačně doporučují upřednostňovat potřeby dítěte s ohledem na předchozí fungování biologické rodiny a pravděpodobnost návratu dítěte do této. To znamená, že kontakty by neměly být organizované pouze na základě požadavku legislativních nařízení. Ve své knize (Sobotková, Očenášková, 2013, s. 147) dále poukazují na výsledky jejich výzkumného šetření provedeného v roce 2013 na vzorku 50 dospělých osob, které vyrostli v PP. Toto odhalilo, že děti v PP preferují kontakty spíše se sourozenci než s rodiči. Zjištěná data se, dle jejich porovnání, shodují i s australskou studií H. Gardnera z roku 2004.

Doporučení ke kontaktům dítěte v PP s biologickou rodinou vydané zástupkyní Veřejného ochránce lidských práv (dále jen VOP) dne 18.12.2020 (Šimůnková, 2020 [online]), vyvolalo u řady odborníků vlnu nesouhlasné reakce. Tito poukazovali zejména na jednostranné upřednostňování zájmů biologických rodičů před zájmy jejich dětí, znejišťování pozice dětí v pěstounské rodině a zklamání pěstounů z nedostatečné podpory ze strany zákonodárců (Jeníčková, Sobotková, Šturma, 2021 [online]). Na základě takto vzniklé odborné diskuze následně MPSV vydalo metodické doporučení pro implementaci do všech částí procesu zprostředkování a výkonu PP, včetně odborných příprav žadatelů. Je však zřejmé, že toto téma zasluhuje ještě další čas k ujasnění postupů a priorit vedoucích k jednoznačným rozhodováním soudů ve věcech úpravy kontaktů dětí v PP s jejich rodiči, příbuznými a blízkými. Pro pěstouny řešení této problematiky představuje značný stres, který se zákonitě odráží v celkové atmosféře rodinného prostředí. Tady je pak na místě, aby jim byla zprostředkována taková odborná pomoc a povinné vzdělávání, jež by umožňovaly úspěšné překonání těžkostí při řešení tohoto problému.

Výkon PP je chápán jako služba pěstounů státu při zajišťování péče o potřebné děti. Pěstouni tedy mají nárok na dávky vyplácené Úřadem práce České republiky, jež jsou upraveny zákonem o SPOD. Těmito dávkami jsou

dle § 47e příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, příspěvek při ukončení pěstounské péče. Odměna pěstouna je považována za plat, který je zdaňován, a jsou z něj odváděna všechna zákonná pojištění. Tato oblast však bude novelou zákona OSPOD od 01.01.2022 nově upravena. Vyplácení odměn často staví pěstouny v očích veřejnosti do role podezřelých, že péči o potřebné děti vykonávají právě z důvodu finanční odměny. Je nutné si uvědomit, že PP je prakticky zaměstnání s nepřetržitou pracovní dobou, vysokým nárokem na psychickou odolnost jeho vykonavatelů, které značně zasahuje do soukromí všech členů rodiny. Částky, které jsou pěstounům státem vypláceny, nejsou zdaleka takové, aby si je nebyli schopni zajistit jiným a méně náročným zaměstnáním. Zcela jistě lze souhlasit se Zezulovou (2012, s. 20), že výkon PP je sice za peníze, ale rozhodně se nedělá pro peníze. V tom je totiž velký rozdíl.

PP je tedy forma NRP, která je státem hrazená a vývoj dítěte je i po nabytí právní moci rozhodnutí příslušného soudu, státem dále sledován. Před svěřením dítěte do péče, musí žadatelé projít odbornou přípravou a musí být zařazeni do evidence osob vhodných stát se pěstounem. Osoby, kterým bylo svěřeno dítě do PP, mají zákonem stanovená práva a povinnosti týkající se výkonu této formy NRP a po celou dobu je od nich vyžadovaná spolupráce se soudy, OSPOD, DO a jinými odbornými zařízeními. Pro předpoklad plnění funkcí PP a výše popisované řady povinností jsou na pěstouny kladeny vysoké nároky týkající se jejich psychické stability, emocionální vyrovnanosti, odolnosti, otevřenosti, laskavosti, zdravé rodičovské identity, ale i komunikační schopnosti. Zatímco osvojení je doživotní, PP končí zletilostí dítěte, soudním zrušením nebo jinými důvody, jako například osvojením či úmrtím. V mnoha případech však takto končí pouze z hlediska právního. Psychologické vazby, zájem a láskyplné vztahy mezi pěstouny a dětmi často dále pokračují. Dle britských autorek

zabývajících se NRP, je však velkým úskalím PP skutečnost, že dokáže poskytnout déletrvající stabilní a pečující výchovné prostředí nemnoha dětem, vzhledem k celkovému počtu potřebných, přičemž potřeby starších dětí prakticky nedokáže uspokojit (Sinclair, Wilson a Gibbs, 2005, s. 29). Rovněž Chamberlain (1990, s. 21-36) svým výzkumem upozorňuje na potřebnost speciálního výcviku a supervize pro pěstouny, kteří by mohli zajistit NRP i starším dětem s výchovnými problémy. Taková specializace však není současnou legislativou v naší zemi upravena, a ani připravovaná novela zákona o SPOD tuto potřebu neřeší.

Závěrem této podkapitoly je pro úplnost žádoucí dodat, že občanský zákoník dává soudům povinnost při rozhodování o svěřeni dítěte do PP upřednostňovat příbuzné či dítěti jinak blízké osoby před jinou osobou. Jak bylo v první kapitole avizováno, pro tento typ PP nejsou jeho vykonavatelé zařazováni do žádných evidencí, ani nejsou před přijetím dítěte do rodiny nijak odborně připravováni. Práva a povinnosti po soudním svěřeni dítěte do jejich péče jim však vznikají zcela shodně, jak je uvedeno výše. S ohledem na skutečnost, že se v převážné většině jedná o svěřeni dítěte do PP jeho biologických prarodičů, kteří se často bolestně sami vyrovnávají se selháním vlastního potomka v rodičovských rolích, s sebou příbuzenská PP nese svá specifická úskalí, kterým však, s ohledem na rozsah a zaměření této práce, nemůže být dále věnována pozornost.

2.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

K řešení situací, kdy rodiče dítěte nemohou o své dítě dočasně pečovat nebo je zjevné, že o něj pečovat nechtějí a vyjadřují rozhodnutí dát souhlas s jeho osvojením, je v našem státě zaveden institut pěstounské péče na přechodnou dobu (dále jen PPPD). Jedná se o nejmladší formu NRP, která je, jak z jejího označení vyplývá, určena pro časově ohraničené období vyjadřující přechodnost (krátkodobost) zajištění péče o potřebné dítě. Touto formou NRP se občanský zákoník speciálně nezabývá, práva a povinnosti dlouhodobých i přechodných

pěstounů jsou jim vymezena společně, jak je uvedeno v předchozí podkapitole. PPPD však upravuje zákon o SPOD, když § 27a říká, že do evidence osob, které mohou vykonávat PPPD může být zařazen žadatel splňující předpoklady pro výkon péče o dítě z hlediska krátkodobosti a nízkého věku dítěte. Svěřit dítě do PPPD lze, stejně jako u předchozích typů NRP, pouze soudním rozhodnutím, avšak jedině v zákonem stanovených případech. Jedná se o situaci, že rodič ze závažných důvodů o dítě pečovat nemůže. Toto nastává v případě těžkého onemocnění rodiče, nutné léčby závislostního jednání rodiče, ztráty bydlení rodiny a podobně. Zde je však nutný předpoklad, že se situace na straně rodiče v krátké době upraví a dítě bude do jeho péče navraceno. Další taková situace nastává, když po narození dítěte probíhá zákonem stanovená lhůta, než může matka dát avizovaný souhlas k osvojení, nebo probíhá období po které lze souhlas k osvojení dítěte odvolat. Poslední možností je probíhající období do nabytí právní moci soudního rozhodnutí, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba. Zatímco návrh k soudu na svěření dítěte do PP může podat osoba dítěti příbuzná nebo jinak blízká či osoba zařazená do evidence osob vhodných stát se pěstounem, k podání návrhu na svěření dítěte do PPPD je oprávněn pouze OSPOD a dítě je možné svěřit pouze osobě zařazené v evidenci. Zákon rovněž stanoví nejdelší možnou dobu této péče, a to jeden rok. Vždy je však nutné nejméně co tři měsíce přezkoumávat její potřebnost a při odpadnutí důvodů, pro které byla nařízena, nebo při možnosti jiného dlouhodobého řešení situace dítěte, tuto ukončit.

Přechodní pěstouni jsou zákonem o SPOD považováni za osoby v evidenci a jsou jim vymezená stejná, předchozí podkapitolou definovaná, práva a povinnosti osob pečujících. Také tato forma péče je státem hrazená. Výše odměny dlouhodobých a přechodných pěstounů je však odlišná.

Hlavní rozdílnost PP a PPPD spočívá tedy v délce doby, po kterou pěstoun pečuje o potřebné dítě. S tímto souvisí zvýšené požadavky na osoby, jež PPPD vykonávají. Nožířová (2012, s. 21) je zastřešuje vysvětlením, že:

„Pěstouni na přechodnou dobu musí mít neustále na paměti, že se jedná v podstatě o „hlídání dítěte“. Musí sebe i dítě připravit na proces předávání dítěte z rodiny do rodiny nové, náhradní (většinou osvojitelské), nebo rodiny původní – biologické.“

Neustálá připravenost pěstounů dítě přijmout a dále předat, klade vysoké nároky především na jejich psychickou odolnost. Sobotková a Očenášková (2013, s. 29) v této souvislosti upozorňují na morální obtížnost reagovat u dětí batolecího a předškolního věku na jejich potřebu citového připoutání, s níž se musí umět přechodní pěstouni vyrovnat. Rovněž požadavek aktivní spolupráce na předávání dítěte, staví přechodné pěstouny do role průvodců a rádců biologických či náhradních rodičů, kterým dítě předává.

2.1.4 Poručenská péče

Institut poručenství je určen pro řešení situací, kdy dítě nemá žádného zákonného zástupce, to je rodiče nesoucího plnou rodičovskou odpovědnost. Může to být z důvodu nezletilosti rodičů, soudního zbavení jejich rodičovské odpovědnosti, jejich úmrtí či z důvodu jejich neznámosti. V takovém případě jmenuje soud dítěti poručníka, který má v zásadě všechna práva a povinnosti jako rodič, vyjma povinnosti vyživovací. Hlavní rozdíl mezi rodičem a poručníkem v oblasti práv a povinností vystihuje Westphalová (2014, s. 1190) zdůrazněním, že postavení poručníka podléhá stálému soudnímu doзору, v jehož rámci má poručník povinnost podávat pravidelné zprávy o vývoji dítěte a hospodaření s jeho majetkem. Poručníkem nemusí být vždy stejná osoba, která o dítě pečuje. V praxi mohou tedy nastat dva stavy. Jeden vzniká výkonem poručenství bez osobní péče o dítě, druhý vzniká spojením poručenství s výkonem osobní péče o dítě. Pokud se jedná o osobu totožnou, pak této

vyplývají všechna práva a povinnosti stanovená občanským zákoníkem a zákonem o OSPOD, jež jsou rozebrána předchozími podkapitolami týkajícími se PP. Nad rámec těchto pak poručník zodpovídá i za správu a hospodaření s majetkem dítěte. Funkce poručníka končí odpadnutím výše uvedených důvodů, tedy dnem, kdy rodič nabude plnou rodičovskou odpovědnost k dítěti. Na výkon poručenství není povinnost žádné zvláštní přípravy.

2.1.5 Svěření dítěte do péče jiné osoby

V případě, že rodič nemůže, neumí, či nechce o své dítě řádně pečovat, může soud dítě svěřit do péče jiné osoby. Jedná se o osoby příbuzné či dítěti jinak blízké. Nejčastěji tedy o prarodiče, tety, strýce a podobně. Tyto mají právo a povinnost o dítě pečovat a rozhodovat o jeho běžných záležitostech. Rodičům je zachována rodičovská odpovědnost. Dle občanského zákoníku mají tyto pečovatelé stejné povinnosti jako pěstouni. Z pohledu zákona o SPOD jsou tyto osoby označovány, stejně jako dlouhodobí pěstouni, za osoby pečující, avšak nemají povinnost uzavřít dohodu s DO. Zároveň však nemají právo na bezplatné odborné poradenství související s výkonem NRP a nevzniká jim nárok na výplatu dávek PP. Na náklady související s potřebami dítěte jsou jim povinni přispívat rodiče, jimž soud stanoví vyšší částky výživného. Ovšem v praxi je toto často rodiči nerespektováno, na základě čehož se pak péče jiné osoby často soudem přehodnocuje na PP. Tato forma NRP je po celou dobu státem sledována, to znamená, že povinnost spolupráce se soudy a OSPOD osobám pečujícím zůstává stejně jako pěstounům.

Souhrnně lze svěření dítěte do péče jiné osoby přirovnat k PP. Hlavní rozdíly spočívají v tom, že tato forma NRP není státem finančně podporována, osoby pečující neuzavírají dohodu s DO a nemají právo na bezplatnou odbornou pomoc. Na výkon této péče není povinnost žádné přípravy.

2.1.6 Hostitelská péče

Pojem hostitelská péče se v současné platné legislativě nikde nevyskytuje. Její vymezení je však možné sledovat v § 30 zákona o SPOD, který umožňuje pobyt dětí umístěných v ústavní péči i u osob jiných, než jsou rodiče či příbuzní. Jedná se v podstatě o jedinou možnost, kdy se děti z ústavních zařízení, jež nemají kontakt se svou biologickou rodinou, mohou setkat s funkčním rodinným prostředím. Vykonavatelé hostitelské péče jsou v podstatě dobrovolníci, kteří si bezplatně berou na vlastní náklady dítě z ústavního zařízení k sobě domů na víkend či prázdniny. Tato forma NRP je potřebná především pro děti, o které biologická rodina nejeví zájem a z různých důvodů není možné zajistit jim osvojení, PP či péči jiné osoby. Je však na škodu, že z důvodu malé informovanosti veřejnosti o této možnosti, je taková pomoc dětem jen málo poskytována. Také nedostatečné legislativní ukotvení hostitelské péče je zdrojem mnoha nejasností, předsudků a nedorozumění. Nožířová (2012, s. 15) v souvislosti s touto problematikou upozorňuje na rozdílnost chápání hostitelství mezi kraji, která vyžaduje při mezikrajském rozsahu zajišťování této péče intenzivní spolupráci všech zúčastněných stran s konkrétní a srozumitelnou komunikací v této věci. Není třeba dodávat, že při časové náročnosti s požadovanou intenzitou se pojící, není ani velká ochota tuto formu NRP dětem zprostředkovávat. K výkonu této péče není povinnost žádné přípravy. Vhodnost žadatelů však musí být prověřena OSPOD, případně posouzena příslušným Krajským úřadem (dále jen KÚ). Přes výše zmiňované přínosy pro dítě je podle VOP (2017, s. 68-69) hostitelská péče značně riziková, a to s ohledem na jednoduchost jejího zneužití. VOP apeluje, aby se využívala pro účely, ke kterým byla zákonodárcem přijata a nebyla libovůlí OSPOD a ředitelů zařízení, využívána k obcházení zákonného zprostředkovávání NRP.

2.2 Evidence žadatelů a práce s nimi

Jak bylo uvedeno na začátku kapitoly, existují celkem tři evidence NRP, jež jsou vedeny každým KÚ. Jedná se o evidenci osob vhodných stát se osvojitelem, evidence osob vhodných stát se pěstounem a evidence osob stát se pěstounem na přechodnou dobu. Pro zařazení do jakékoli z nich je potřeba podat žádost u místně příslušného OSPOD. Podání žádosti spočívá ve vyplnění celorepublikově jednotného formuláře, jenž musí být, dle § 21 zákona o SPOD, doplněn dalšími přílohami týkající se zdravotního stavu žadatele, jeho ekonomické a sociální situace, státní příslušnosti a právní bezúhonnosti. Nedílnou součástí žádosti je vyplněný dotazník pro žadatele, kterým je sledována jeho rodinná anamnéza, zkušenosti s dětmi, pohnutky k výkonu NRP a představy o přijatém dítěti. Pokud žadatel žije ve společné domácnosti s dalšími osobami, které žadateli nejsou, je nutné doložit také právní bezúhonnost těchto. Jestliže žadatel pečuje o nezletilé dítě, dokládá vyjádření školy týkající se zajišťování jeho výchovy, případně vyjádření DO související s dosavadním výkonem NRP. Žadatel musí písemně vyjádřit svůj souhlas se zjišťováním dalších údajů potřebných pro zprostředkování NRP a jeho účastí na odborné přípravě k přijetí dítěte do rodiny. Po podání žádosti se všemi náležitostmi provede příslušná pracovnice OSPOD sociální šetření v jeho domácnosti, v jehož rámci je, veden diagnostický a poradenský rozhovor umožňující doplnění důležitých informací a prvotní posouzení vhodnosti žadatele. Na základě tohoto šetření je následně vypracovaná zpráva se stanoviskem k žádosti. Pro možnost co nejlepšího sladování dítěte a žadatele jsou KÚ požadovány žadatelovi aktuální fotografie, které, dle Nožirové (2012, s. 48), mohou zároveň přispět k dokreslení představy o jeho životním stylu. Po shromáždění všech potřebných písemností se kopie celé spisové dokumentace postupuje místně příslušnému KÚ za účelem dalšího pokračování řízení. Tento pozve žadatele k prvotnímu psychologickému posouzení, které je

nezbytnou podmínkou pro postoupení k odborným přípravám, ale i důležitým materiálem pro vydání konečného rozhodnutí o vhodnosti či nevhodnosti zařadit žadatele do příslušné evidence NRP. Účelem psychologického posouzení je zjišťování osobnostního nastavení, emočního prožívání, způsobů řešení zatěžujících situací, zdrojů a slabin žadatele s ohledem na specifika NRP. Smyslem rozhodně není odhalování nedostatků žadatele či dehonestování jeho představ o pomoci dítěti, které se jeví jako častý zdroj obav. Sledovaným účelem je naopak zjišťování možností, schopností a dovedností žadatele, na jejichž rozvoji se může předpokládat přínos potřebným dětem a úspěšná funkčnost NRP.

Je tedy zřejmé, že žadatel musí již od počátku celého procesu strpět narušení soukromí, musí podat citlivé informace o své osobě, ale i o dalších osobách žijících s ním ve společné domácnosti a musí souhlasit se zjišťováním údajů osvědčujících, že svým způsobem života skýtá předpoklad vhodného výchovného prostředí pro dítě. Je dobrou praxí, že po dobu vedení správního řízení je žadateli k dispozici sociální pracovnice OSPOD, čímž je zajištěna možnost doprovázení celým procesem zprostředkování NRP.

2.2.1 Kritéria pro výběr žadatelů

Jak vyplývá z výše uvedeného, legislativní kritéria přijetí žádosti o zařazení do evidence NRP jasně vymezuje zákon o SPOD. Je nutné však upřesnit, že jde pouze o splnění požadavků základních, a to z hlediska právního.

Pro zjištění předpokladu zdravého výchovného prostředí, jež by splňovalo předpoklady pro zdárný vývoj přijatého dítěte, je zcela na místě posuzování kritérií také z hlediska sociálního. Jedná se především o prokázání stability bydlení, schopnosti finančního zabezpečení domácnosti, odpovědného výkonu povolání a nekonfliktnosti dosavadního způsobu života. Je však zřejmé, že s ohledem na celkovou náročnost výkonu NRP, je žádoucí tato kritéria posuzovat především z hlediska psychologického. Do NRP jsou umisťovány

děti, které jsou velmi často traumatizované předchozími životními zkušenostmi. Na náhradní rodiče je proto kladen požadavek mít schopnost osvojit si specifické terapeutické strategie, souhrnně označované jako terapeutické rodičovství. Matoušek a Pazlarová (2014, s. 51) upozorňují, že: „*Terapeutické rodičovství není totéž jako dostatečně dobré rodičovství.*“ Toto dále doplňují vysvětlením, že cílem terapeutického rodičovství je zacelit mezery ve vývoji přijatého dítěte takovým výchovným působením, které umožňuje přestavbu negativního pracovního modelu na model pozitivní. Nožířová (2012, s. 54) k tomuto připomíná potřebu vyhnout se mylným předpoklům, že úspěšní lidé, kteří jsou po všech stránkách zajištěni, mají předpoklady pro dobré zabezpečení potřebného dítěte. Tito lidé mohou být samozřejmě dobrými rodiči, avšak jejich osobnosti nemusí být vhodné pro rodičovství náhradní. Co je tedy po žadatelích o zařazení do evidence NRP vyžadováno? Jakými vlastnostmi a dovednostmi by měli disponovat? Co by je mělo charakterizovat?

Předchozími podkapitolami byly popsány typy NRP se zaměřením na nároky kladené na jejich vykonavatele. S těmito nároky tedy logicky souvisí kritéria posuzující vhodnost či nevhodnost každého žadatele. Pro účely této práce se nabízí využít k vymezení psychologických kritérií desatero zformulované Matějčkem (1999, s. 93–98), které zohledňuje první kapitolou popsané motivy k dlouhodobě zavazující péči, ale i specifika potřeb dětí, jímž je nutné NRP zprostředkovat. Jedná se o následující požadavky:

Nebojme se přijmout své náhradní rodičovství! K tomu je třeba vysvětlit, že slovo „náhradní“ není totéž co „druhořadé“ nebo „horší“. Vyjadřuje schopnost pomoci dítěti tam, kde je to potřebné. Biologické rodičovství neznámá nutně lepší rodičovství. Jedině pokud se osvojitel či pěstoun cítí ve vztahu jistě, může se tak cítit i dítě.

Nebojme se o lásku dítěte! Četné výzkumy již dávno prokázaly, že dítě přijímá za rodiče ty osoby, které se k němu rodičovsky chovají. Pokud dítě v tomto ohledu vycítí z vychovatelů strach, bude se samo o jejich lásku bát.

Nebojme se práce na sobě samých! Biologickým potomkům rodiče většinou snadněji rozumí. K porozumění reakcím a chování přijatého dítěte je potřeba více času, přemýšlení a bádání, protože není znám počátek životního příběhu dítěte, který toto výrazně determinuje. Na druhou stranu těžší odhalování příčin a trpělivá snaha dítěti porozumět přináší větší hloubky prožitků a možnost společného růstu.

Zatajená pravda je v lidských vztazích nebezpečná! Právní legitimnost vztahu zaručuje náhradním rodinám platná právní úprava. Zajištění jeho psychologické a emocionální stability je však na náhradních rodičích. Jak bylo dříve v této práci uvedeno, pevný vztah nemůže být postaven na polopravdě či dokonce na lži. Osvojitelé a pěstouni se musí umět vyrovnat s pravdou nejprve sami. Musí umět přijmout fakt existence biologických rodičů dítěte bez pocitu ohrožení, nejistoty či viny.

Dítě má o sobě vědět víc, než vědí ostatní! Tento požadavek logicky souvisí s požadavkem předchozím. Chrání dítě i vybudovaný vztah před zklamáním a nedůvěrou. Osvojitelé i pěstouni by si měly být vědomi důležitosti pravdivých informací týkajících se historie dítěte pro zdravou tvorbu jeho identity, a měli by této potřebě zcela rozumět.

Nestačí sdělit, je třeba sdílet: Nečekat až se bude dítě ptát, ale začít při vhodné příležitosti sami! Sdílet znamená spoluprožívat. Není dobré rozdělovat život dítěte na „co bylo bylo“, „ted' je ted'“. Je nutné, aby náhradní rodiče uměli s dítětem prožívat jeho příběh uceleně. Všechno minulé, přítomné i budoucí k dítěti patří. Je třeba využívat každého okamžiku ke smysluplnému propojování drobných zážitků v jeden celek. V podstatě jde o požadavek, aby měli náhradní rodiče schopnost přijmout životní příběh dítěte do svého životního příběhu.

Dítě není z nás, ale je naše. Tento fakt vyžaduje schopnost přijmout genetickou výbavu osvojených či pěstounských dětí jejich vychovateli. Schopnost přijmout dítě takové jaké je a uvědomit si poslání náhradní rodiny, jež má zajišťovat zdravý vývoj dítěte, ne jeho převýchovu, potírání rozdílů a formování do nepřirozeností. Náhradní rodič by tedy měl být schopen uvědomit si limity přijatého dítěte a nepovažovat je za své výchovné selhávání.

S horším počítejme, lepším se dejme překvapit. Tento požadavek je praktický snad pro všechny životní situace. Nejde zde o pesimismus, ale o předejití nadměrných očekávání a zklamání při jejich nedosažení. U žadatelů je zcela na místě sledovat jejich resilienci, odolnost, která jim umožňuje vyrovnávat se s nepředpokládanými překážkami či zdánlivými neúspěchy. Již v době příprav je dobré znát jejich zdroje, které jim při překonávání problematických situací pomáhají. Tímto by se jistě dalo předejít mnoha předčasně ukončeným náhradním péčím a nedobré pověsti NRP s tímto jevem související.

O vlastních rodičích jen to dobré! Odlišování biologické rodiny jako špatné „poškozující“, a náhradní rodiny jako dobré „zachraňující“, je velmi nešťastné. Dítě přivádí do pocitu, že pochází ze „špatných lidí“. S tímto často souvisí nevyřčené očekávání vděku dítěte za jeho „záchranu“. Je zřejmé, že tento dítě poškozující postoj vyvěrá z poškozené rodičovské identity pečovatелů. Především u budoucích osvojitelů by mělo být již z počátku sledováno, jakým způsobem se vyrovnaly se svou neplodností. U pěstounů by mělo být zjišťováno, jakou rodičovskou identitu si vytvořili při výchově svých dětí. Nedá se předpokládat, že by bolest náhradních rodičů nezpůsobila bolest přijatým dětem.

Otevřené rodinné společenství! Matějček (1999, s. 98) tento požadavek vysvětluje potřebností přijmout dítě nejen náhradní rodinou, ale jejím okolím, a to z důvodu možné pomoci při těžkostech a překonávání problémových výchovných situací. Moje profesní zkušenost také ukazuje, že otevřené rodiny se nebojí přiznat trápení a těžkosti související s NRP, sami aktivně vyhledávají

odbornou pomoc pro jejich řešení a problematické situace většinou zdárně překonávají. Rodiny uzavřené se dlouhodobě prezentují jako bezproblémové, případné problémy s výchovou dítěte kvůli jejich nahromadění pak často nezvládají a žádají o ukončení NRP.

Z výše uvedeného lze tedy shrnout, že žadatel o NRP musí být bezúhonný, zdravotně stabilní, sociálně zajištěný, osobnostně vyzrálý, spolupracující, motivovaný k pomoci dítěti, ale i k práci na sobě. Při výkonu role náhradního rodiče musí rozumět posláním a funkcím NRP, potřebám dítěte, ale potřebám svým, musí umět přijmout fakt důležitosti biologické rodiny pro dítě, musí znát svou roli v rámci týmu sociálně-právní ochrany dětí a musí být otevřený dalšímu vzdělávání a svému osobnostnímu rozvoji.

2.2.2 Odborná příprava žadatelů

Za odbornou přípravu žadatelů o zařazení do evidence NRP zodpovídají KÚ, které tímto mohou pověřit jiné osoby. Obsah a rozsah těchto odborných příprav jsou upraveny vyhláškou č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších ustanovení (dále jen vyhláška). Celková organizace příprav se však v každém kraji liší, dle specifických potřeb každého z nich. Žadatelé o osvojení a PP mají povinnost těchto příprav v minimálním rozsahu 48 hodin, žadatelé o PPPD v minimálním rozsahu 72 hodin. Tematickými okruhy příprav jsou sebepoznání, poznání a naplňování práv a potřeb dítěte, spolupráce s dalšími odborníky v souvislosti s NRP, přístup k dítěti a komunikace s ním, rozvoj dítěte, uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte, styk dítěte s biologickou rodinou a práce s dětmi žijícími v rodině žadatele. Žadatelé o PPPD mají tyto okruhy rozšířeny ještě o dovednosti potřebné pro spolupráci s rodinou dítěte, proces jeho předání a pravidelného vyhodnocování jeho situace. Část příprav, týkající se sebepoznání žadatelů v oblasti motivace k NRP,

fungování rodinného systému, mapování sociálních kontaktů a očekávání od dítěte svěřeného do péče, by měla být realizována individuální formou. Druhá část týkající se osvojení znalostí a dovedností v oblasti NRP a související právní úpravy, specifických potřeb dítěte v NRP, jeho práv na udržování a rozvoj rodinných vazeb, práv a povinností rodičů dítěte a práv a povinností pěstounů by měla probíhat formou skupinovou. Je zřejmé, že jsou přípravy svým nastavením zaměřeny na potřeby dětí v NRP. Jejich cílem je zajistit žadatelům dostatek prostoru na rozpoznání vlastních možností a limitů, připravit je na možná úskalí související s výkonem NRP a umožnit jim osvojení potřebných kompetencí pro odpovědný výkon náhradního rodičovství. Dle materiálu vydaným Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky (dále jen MPSV) (2019, s. 22) se očekává, že: „*Příprava směřuje k tomu, aby na jejím konci uměl zájemce pojmenovat svoje možnosti i limity a na základě získaných informací byl schopen zralého rozhodnutí, zda se chce stát náhradním rodičem.*“ Celou podkapitolu je však potřebné ještě doplnit informací, že z důvodu vysoké náročnosti na funkce NRP není možné opomenout přípravu dětí v rodině žadatele již žijících. Příchodem dítěte do NRP bez zohlednění vyzrálosti a připravenosti dětí stávajících by mohlo dojít k negativnímu vnímání celkové situace těmito a narušení celkového chodu domácnosti. Nelze pomáhat jednomu dítěti na úkor dítěte druhého. Příprava dětí žijících v rodině žadatele probíhá přiměřeně jejich věku, rozumové vyspělosti a v potřebném rozsahu.

2.2.3 Zařazení žadatelů do evidence NRP

Po splnění výše uvedených požadavků a absolvování povinné přípravy přistupuje KÚ k hodnocení všech získaných podkladů týkajících se žadatele a k posouzení celkového průběhu jeho příprav. Po celou dobu řízení má žadatel právo požádat o jeho přerušování či zastavení. Stejně oprávnění má i KÚ v případě, že zjistí na straně žadatele závažné důvody související s výkonem NRP. Na konci tohoto procesu vydává KÚ rozhodnutí o zařazení žadatele

do požadované evidence NRP nebo o zamítnutí jeho žádosti. Proti vydanému rozhodnutí má žadatel právo podat odvolání. O odvolání rozhoduje MPSV. Nabytím právní moci rozhodnutí je pak celé řízení ukončeno. O pravomocném rozhodnutí KÚ informuje místně příslušný OSPOD, který s žadatelem pracoval na samotném začátku.

Jak je zřejmé, řízení začíná podáním žádosti a končí vyhověním či zamítnutím. Celý proces je značně zdlouhavý, časově náročný, velkou měrou do soukromí zasahující a jistě ovlivňující dosavadní život žadatele i jeho rodiny. Na jeho konci se žadatel stává osobou zařazenou do evidence NRP, která je nadále povinna oznamovat místně příslušnému OSPOD a KÚ všechny důležité změny související s tímto. Dle zákona o SPOD má KÚ lhůtu tři let na zprostředkování osvojení či PP.

Závěrem podkapitoly se nabízí shrnutí, že NRP klade na své vykonavatele vysoké nároky a značně zasahuje do celé rodiny. Pro její úspěšnou realizaci potřebuje odborně připravené osoby, jež celému systému velmi dobře rozumějí a jsou si vědomi své role v něm. Otázkou zůstává, zda je časový rozsah povinných příprav dostačující pro zodpovězení všech potřebných dotazů žadatele a pro poctivé zhodnocení jeho skutečné připravenosti k výkonu NRP. Je zřejmé, že zcela jistě tyto přípravy nemohou budoucí náhradní rodiče vybavit na všechny praktické situace související s individualitou přijatého dítěte a jeho biologické rodiny. Žádoucí však je, aby nastartovaly proces celoživotního vzdělávání a osobního růstu. Na základě pracovních zkušeností jsem přesvědčena, že přípravy osob k výkonu NRP by měly být povinností všech náhradních pečovatelů. Praxe jasně ukazuje rozdílnost spolupráce se zprostředkovanými náhradními rodinami a s rodinami náhradními, tzv. příbuzenskými, které mnohdy bez předchozích příprav přistupují k dalšímu vzdělávání pouze jako k nutné povinnosti.

2.3 Situace zprostředkování NRP v České republice

Ze statistického výkazu za rok 2020 zpracovaném Ministerstvem práce a sociálních věcí [online], lze vyčíst, že k 31.12.2020 bylo v České republice (dále jen ČR) 6.249 dětí umístěno v ústavních zařízeních. Nově podaných žádostí o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli bylo za sledované období jednoho roku 485. Žádostí o zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstounem bylo za stejné období podáno 315. Celkový počet do evidence zařazených žadatelů v celé ČR byl k 31.12.2020 1.823, z toho 1.280 žadatelů o osvojení a 543 žadatelů o pěstounskou péči. Z těchto dat vyplývá, že počet dětí umístěných v ústavních zařízeních, které jsou zároveň vedeny jako potřebné pro zprostředkování náhradní rodinné péče, násobně převyšuje počet vhodných osob zařazených do evidence NRP. Dále lze vysledovat, že žadatelů o zprostředkování osvojení bylo za sledované období o 170 více než žadatelů o zprostředkování PP a zařazených osob vhodných pro osvojení je o 737 více než zařazených osob vhodných pro PP. Celkový počet dětí, kterým je třeba zprostředkovat osvojení, z tohoto výkazu zjistit nelze, avšak na základě praktických zkušeností vyplývajících z několikaleté praxe na OSPOD, si dovoluji tvrdit, že poměrem k počtu dětí potřebných pro zprostředkování PP je tento násobně nižší. Údaje z tohoto výkazu tedy opětovně potvrzují, v úvodní části zmíněný, dlouhotrvající nesoulad počtů žadatelů i vhodných osob již zařazených do evidence NRP s počtem potřebných dětí.

2.4 Charakteristika vybrané ORP v Jihomoravském kraji s ohledem na stav NRP

V Jihomoravském kraji bylo, dle Statistiky NRP [online], v roce 2019 podáno 83 žádostí o zařazení do evidence NRP. Z toho bylo 51 žádostí o zprostředkování osvojení a 32 žádostí o zprostředkování PP (viz příloha C).

Celkový počet dětí umístěných v ústavním zařízení byl k 31.12.2019, dle Analýzy počtu dětí umístěných mimo rodinu [online], 735 (viz příloha D). Údaje za rok 2020 nebyly v době psaní této práce k dispozici. Je však zřejmé, že dlouhodobý trend nepoměru počtu žadatelů a počtu potřebných dětí nebyl ani v tomto roce překonán.

V rámci Krajského úřadu Jihomoravského kraje je 21 ORP s oddělením sociálně-právní ochrany dětí. Každé toto oddělení vede samostatnou agendu týkající se žadatelů o NRP a dětí, jimž je NRP potřeba zprostředkovat. Pro účely této práce byla vybrána jedna z těchto ORP, která bude, za využití informací z rejstříků, dále charakterizována vývojem stavu žadatelů o zařazení do evidence NRP. Pro snadnější přehlednost byla zjištěná data zpracována do následující tabulky.

Tabulka 1 Vývoj stavu žadatelů o NRP

Rok	Osvojení	Z toho			PP	Z toho		
		Zařazeno	Zpět	Zamítnuto		Zařazeno	Zpět	Zamítnuto
2014	1	1	0	0	1	0	1	0
2015	0	0	0	0	1	0	0	1
2016	2	1	1	0	3	1	0	2
2017	3	1	2	0	1	1	0	0
2018	4	4	0	0	4	2	0	2
2019	0	0	0	0	2	2	0	0
2020	1	0	1	0	1	1	0	0
Celkem	11	7	4	0	13	7	1	5

Zdroj: Rejstříky vybrané ORP

Z předložené tabulky lze vysledovat, že nejvyšší počet žádostí o zařazení do evidence NRP byl podán v roce 2018. Žádosti o zprostředkování osvojení byly ve stejném počtu jako žádosti o zprostředkování PP. Všichni žadatelé o osvojení byli do evidence NRP zařazeni, zatímco žadatelů o PP byla zařazena

polovina. Druhá polovina žádostí byla zamítnuta. V předchozích letech byly v každém roce podány průměrně 1,5 žádosti o zprostředkování osvojení a 1,5 žádostí o zprostředkování PP. Po roku 2018 bylo každoročně průměrně podáno 0,5 žádosti o osvojení a 1,5 žádosti o PP. Zjištěné údaje potvrzují, dříve zmiňovaný, stále klesající zájem o zprostředkování NRP ze strany žadatelů rovněž v této ORP.

Zajímavý je však také ukazatel poměru podání žádostí ke skutečnému zařazení do evidence NRP. Za sledované období bylo z celkového počtu 11 žádostí o zprostředkování osvojení zařazeno 7 žadatelů a 4 žadatelé vzali následně svou žádost zpět. K zamítnutí žádosti krajským úřadem nedošlo v žádném případě. U žadatelů o zprostředkování PP bylo z celkového počtu 13 podaných žádostí vyhověno pouze 7. Jedna žádost byla vzata zpět a 5 žádostí bylo zamítnuto. Tyto údaje by mohly dosvědčovat skutečné kladení vyšších nároků na žadatele o zprostředkování PP než na žadatele o zprostředkování osvojení při posuzování jejich vhodnosti k zařazení do evidence NRP, jež byly popsány v dřívější kapitole.

Výše uvedená data je pro úplnost třeba doplnit informací, že někteří žadatelé si ve sledovaném období souběžně či postupně podali žádost o zařazení jak do evidence osob vhodných stát se osvojiteli, tak do evidence osob stát se pěstouny a dva žadatelé si podali žádost o PP opakovaně. Celkové počty žadatelů se tedy přesně neshodují s počty skutečných osob, přičemž počet skutečných osob je logicky nižší než počty žadatelů.

Z prezentovaných údajů je tedy zřejmé, že charakterizovaná ORP není z pohledu vývoje stavu NRP žádným způsobem odlišná od krajského i celorepublikového trendu převyšujícího počtu potřebných dětí nad počtem osob vhodných pro výkon NRP. Základním úskalím tohoto stavu je klesající zájem veřejnosti o zprostředkování NRP. Aby bylo možné podnitit potřebný zájem je nutné znát motivy a motivační faktory, které vedou k podání žádosti

o zařazení do evidence NRP a na tyto zacílit vhodnou informační kampaň. Je zřejmé, že ne všichni žadatelé budou následně vyhodnoceni jako vhodní pro přijetí potřebného dítěte do péče, avšak pro zajištění vhodných osob je nejdůležitějším předpokladem mít dostatek zájemců.

3 Metodologie výzkumu

Tato kapitola bude věnována stanovení cíle výzkumného šetření, volbě vhodné výzkumné metody a techniky sběru potřebných dat, formulaci výzkumné otázky, stanovení výzkumného souboru, analýze získaných dat a etickým aspektům souvisejících s celým výzkumem.

3.1 Cíl výzkumu

Aby bylo možné zvolit směr výzkumného šetření je nutné znát cíl, který má být sledován. Hendl (2005, s. 145) o stanovení cíle hovoří jako o účelu, který se formuluje zodpovězením otázek: čeho chceme dosáhnout, proč je toho zapotřebí, zda chceme něco popsat, vysvětlit či něčemu porozumět. Dle Reichla (2009, s. 47) není cílem zkoumání problému jen jeho vyřešení, ale také forma prezentace výsledků, způsoby jejich aplikace v praxi či doporučení dalšího výzkumného postupu. Z toho důvodu nebývá, dle tohoto autora, formulován výzkumný cíl jeden ale více cílů. Cílem výzkumné části této práce je zjistit motivy žadatelů o zařazení do evidence NRP a na podkladě získaných dat navrhnout řešení vhodné ke sladění nepoměru žadatelů a potřebných dětí. Je tedy zřejmé, že získaná data týkající se motivů budou, dle Hendlova požadavku, následně využita k aplikaci v návrhu řešení této problematiky pro další praxi.

3.2 Výzkumná otázka a tazatelské otázky

Hlavní výzkumná otázka, jejíž zodpovězení by mělo směřovat k dosažení cíle, je stanovena následovně: „*Jaké motivy a motivace vedou člověka k podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon NRP?*“

Tato je pak dále, s využitím operacionalizace, členěna na tyto dílčí výzkumné otázky:

Jaké emocionálně-motivační procesy determinující směr a sílu lidského chování, o kterých hovoří Nakonečný (viz podkap. 1.1 této práce), vedou k uvažování o NRP?

Jaké kognitivní procesy determinující způsob lidského jednání (viz Nakonečný podkap. 1.1) vedou k vlastnímu rozhodnutí podat žádost o zařazení do evidence NRP?

Jaké faktory zvyšují pravděpodobnost výkonu NRP či posilují zájem o toto téma?

Jaké faktory snižují motivaci k výkonu NRP, případně vedou ke zpětvzetí již podané žádosti o zařazení do evidence?

Pro zajištění možnosti hypoteticky konstruovat zkoumanou motivaci respondentů, jak hovoří Homola (viz podkap. 1.1), budou každému z komunikačních partnerů kladeny níže uvedené tazatelské otázky, jež jsou rozděleny do zkoumaných oblastí (vliv rodiny, blízkého okolí a vyznávaných hodnot, proces rozhodování, faktory zvyšující/snižující motivaci) a tvoří strukturu všech rozhovorů. Pro jednotlivé oblasti je vždy stanovena jedna otázka hlavní a následné otázky rozvíjející. Tyto však mohou být dále individuálně rozváděny či doplňovány dle konkrétní situace.

Můžete mi prosím povědět něco o svém dětství? Z jaké rodiny pocházíte? Kdo ji tvořil? Kolik máte sourozenců? Jaké jste měl/a zájmy? Na jaké významné situace si pamatujete? Jací lidé Vás v dětství nejvíce ovlivnili? Považujete své dětství spíše za šťastné nebo spíše za problematické? Jakým způsobem se ve Vaší rodině překonávaly krize?

Co pro Vás rodina znamená? Co pro Vás znamená pečující vztah? Kdo tvoří Vaši současnou rodinu? Čeho si na své rodině nejvíce vážíte? Jaké hodnoty jsou ve Vaší rodině vyznávány? Jaká hodnota je, podle Vás, pro naplněný život nejdůležitější a proč? Co byste si v rámci rodinného života nejvíce přál/a?

Kdy jste se poprvé setkal/a s tématem osvojení či PP? V jaké to bylo situaci?
Co Vás na tomto tématu zaujalo? Kdy Vás poprvé napadlo, že byste chtěl/a PP či osvojení sám/sama poskytovat? Co Vás k této myšlence vedlo? Co Vás od podání žádosti odrazovalo? Do které evidence jste podal/a žádost o zařazení (PP, osvojení)? Co bylo rozhodující pro podání této žádosti? V jaké životní situaci jste se v době podání žádosti nacházel/a (rodinný život, zaměstnání)? Pokud jste podala žádosti o zařazení do obou evidencí, proč? Pokud jste již podanou žádost vzal/a zpět, proč? Jak téma PP či osvojení vnímá Vaše širší okolí (rodina, přátelé)? Jak to (odpověď předchozí otázky) ovlivňuje Vaše rozhodnutí?

Čím by se, podle Vás, měla vyznačovat úspěšná NRP? Co podle Vás potřebuje dítě vyrůstající v PP či osvojení? Co podle Vás potřebují náhradní rodiče? Jak důležitá je, podle Vás, pro dítě v NRP biologická rodina? Co Vy sám/sama očekáváte (očekávali jste) od PP či osvojení? Co by mohlo, podle Vás, úspěšnost PP či osvojení ohrožit? Máte v souvislosti s tímto z něčeho obavy? Jakou podporu je potřeba náhradním rodinám, dle Vašeho přesvědčení, zajistit? Jakým způsobem se dá, podle Vašeho názoru, předejít předčasnému ukončení PP či zrušení osvojení? Jaký máte názor na využívání odborné pomoci, např. psycholog, terapeut, psychiatr, OSPOD, DO apod.?

Dále je rozhovor doplněn o následné otázky zjišťující sociodemografické údaje:

Jste muž/žena? Kolik je Vám let? Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? Jaké je Vaše zaměstnání? Jaký je Váš rodinný stav? (svobodná/ý bez partnera, svobodná/ý s partnerem, vdaná/ženatý, rozvedená/ý, v partnerském soužití, žijící sama/sám apod.) Kolik máte vlastních (přijatých) dětí? Jaký je věk Vašeho nejmladšího dítěte?

3.3 Volba strategie a metody

K výše stanoveným cílům je nutné zvolit vhodnou strategii výzkumu a vybrat metodu sběru dat. Reichel (2009, s. 38) výzkumnou strategii popisuje jako obecný metodologický přístup k řešení výzkumné otázky, který je ve společenských vědách rozdělen na dvě kategorie, a to kvalitativní a kvantitativní. Protože k dosažení stanovených cílů této práce je nutné výzkum provádět v přirozených podmínkách, zjišťovat subjektivní názory respondentů, vyhledávat a průběžně analyzovat získané informace, snažit se o porozumění jevu a o vytvoření komplexního obrazu, bude v práci postupováno směrem kvalitativního paradigmatu.

Po stanovení strategie nastává potřeba vybrat vhodnou metodu získávání potřebných informací. Dle Hendla (2005, s. 162) jsou základní metody sběru dat pozorování, rozhovor (interview) a sběr dokumentů. Z důvodu, že cílem výzkumu této práce je hlouběji prozkoumat motivy žadatelů o zařazení do evidence NRP, nabízí se jako nejvhodnější metoda sběru dat polostrukturovaný rozhovor. Tento se vyznačuje předem připraveným souborem otázek, které mohou být v konkrétních rozhovorech částečně modifikovány a mohou být použity bez striktně stanoveného pořadí. Polostrukturovaný rozhovor Reichel (2009, s. 111) hodnotí jako optimální pro získávání dat v kvalitativním zkoumání, protože v zásadě umožňuje kombinaci využití výhod a minimalizaci nevýhod rozhovoru volného a strukturovaného.

3.4 Výzkumný soubor

K velikosti kvalitativního vzorku Punch (2008, s. 79) uvádí, že tento má tendenci být co nejmenší a je ovlivněn dostupností a praktickými omezeními. Také Reichel (2009, s. 88) popisuje, že v kvalitativním zkoumání se vždy jedná o „šetření ne příliš velkých souborů“. Tato tvrzení jsou v souladu i s velikostí zkoumaného vzorku v této práci, když bylo celkem osloveno 11 respondentů.

Jednalo se o žadatele o zařazení do evidence NRP, kteří svou žádost podali v ORP charakterizované kapitolou 2.4 v letech 2018–2020. Toto časové rozpětí bylo vymezeno z důvodu zachyceného vrcholu počtu podaných žádostí v roce 2018 a následným klesajícím vývojem. Sledování této časové osy může pomoci zachytit potencionální příčiny poklesu zájmu o výkon NRP a zároveň s sebou nese nutnost využití totálního výběru, to je základního souboru, který je dle Miovského (2006, s. 131) tvořen všemi možnými prvky v případech, kdy je počet uvažovaných prvků množiny tak nízký, že hrozí „*nedostatečná teoretická saturace*“. Pro vysvětlení nesouladu počtu žadatelů uvedených v podkapitole 2.4 s počtem oslovených respondentů je nutné doplnit, že se jedná o pět manželských párů a jednu samostatnou žadatelku, z nichž si někteří podali souběžně, nebo postupně žádost o zařazení do obou evidencí NRP. Z celkového počtu 11 oslovených respondentů byl rozhovor realizován se čtyřmi manželskými páry (8 osobami) z důvodu, že jeden manželský pár se výzkumného šetření odmítl zúčastnit a samostatná žadatelka na žádost o spolupráci nereagovala.

3.5 Způsob vyhodnocování získaných dat

Z rozhovorů získané informace je následně nutné vyhodnocovat (analyzovat). Hendl (2005, s. 223) k tomuto tématu upozorňuje, že se s organizováním dat a jejich analýzou začíná u kvalitativního výzkumu již ve fázi sběru dat, a to interaktivně až do okamžiku rozhodnutí o dosažení výzkumného cíle. S tímto se ztotožňuje rovněž Reichl (2009, s. 165), který doplňuje, že nezbytným krokem pro analýzu dat je transkripce údajů, to je jejich přepis do písemné formy, se kterou je možné dále pracovat. Již při přepisu je však potřeba, dle stejného autora, aplikovat určité koncepční hledisko zahrnující vlastní komentáře, vypouštění nerelevantních pasáží a primární klasifikaci (Reichel, 2009, s. 165). Dle Robsona (2002, in Hendl, 2005, s. 225) je možné rozlišit metody analýzy

kvalitativních dat na kvazistatistické metody, metody pomocí šablony, editovací postupy a postupy na základě proniknutí do textu. Z těchto metod se pro využití v této práci jeví jako nejvhodnější metody pomocí šablony, které vycházejí dle Hendla (2005, s. 225) z navrženého kódování systému, v němž se identifikované části textu označují daným kódem. Reichl (2009, s. 167) toto dále rozšiřuje rozlišením trojího druhu kódování, a to otevřené, axiální a selektivní.

Z výše uvedených druhů je pro analýzu dat tohoto výzkumu použito otevřené kódování, které bude provedeno již při prvotním vyhodnocování informací, umožní zároveň odhalit určitá témata a vytvořit prvotní kategorie. Data získaná ze záznamů rozhovorů budou, včetně poznámek z pozorování, opatřena vlastními kódy. Tyto pak budou následně seskupovány podle souvislostí tak, aby vznikly jednotlivé kategorie umožňující odpovédět na hlavní výzkumnou otázku.

3.6 Související etické otázky

Ve výzkumném šetření v oblasti společenských věd hrají důležitou roli etické otázky. Dle Hendla (2005, s. 155-157) patří mezi základní pravidla poučený (informovaný) souhlas, zvláštní přístup k nezletilým, pasivní či aktivní souhlas, obeznámení s okolnostmi výzkumu, svoboda odmítnutí a anonymita, přičemž za samozřejmost pokládá důraz na neohrožení tělesného či psychického zdraví zkoumaných jedinců. Reichel (2009, s. 175) rozděluje etické otázky do dvou základních okruhů, a to na etiku výzkumné práce a etické zásady práce s účastníky výzkumu. Podle tohoto autora patří mezi základní etická pravidla výzkumné práce zachování objektivity a citlivého náhledu, odpovědnost a nezávislost výzkumníka, ochrana citlivých a důvěrných informací, legálnost, poučenost, bezpečnost, přičemž ve formulaci etických zásad práce s účastníky výzkumu se prakticky shoduje s výše citovaným Hendlem (Reichel, 2009, 175-

178). Na základě těchto požadavků byly všechny oslovené osoby písemně informovány o cíli výzkumu i o možnosti odmítnutí účasti, komunikační partneři jsou anonymizováni označením fiktivními jmény (Pavla, Radek, Petra, Erik, Patricie, Olin, Adriana a Norbert). Všechny získané informace z rozhovorů jsou zajištěny proti zneužití. Vzhledem k tomu, že není dopředu jasné, co ze sdělených dat může být citlivým údajem, bylo potřeba po celou dobu šetření postupovat s velkou opatrností a respektem k důstojnosti zkoumaných osob.

4 Prezentace výsledků výzkumného šetření

Všechny rozhovory byly uskutečněny v přirozeném prostředí komunikačních partnerů, to znamená v jejich domácnosti. Získané informace byly zaznamenávány prostřednictvím průběžných poznámek a na diktafon. Formou transkripce byly následně převedeny do písemné podoby, přičemž tato akceptovala dříve stanovené oblasti zkoumání. Písemné převedení bylo, z důvodu ověření zachycení všech podstatností, následně ještě jednou porovnáváno se záznamem a písemnými poznámkami. Po dokončení písemných prepisů byla, za použití otevřeného kódování, provedena analýza textu. To znamená, že jednotlivé části textu byly rozdělovány podle významů a označeny kódy, které vystihovaly jejich podstatu. Z takto shromážděného materiálu byly zjištěny údaje, jež jsou blíže popisovány následujícími podkapitolami.

4.1 Vliv rodiny, okolního prostředí a vyznávaných hodnot

Konceptuální částí bylo v podkapitole 1.1 uvedeno, že je lidské chování determinováno dvěma základními procesy, a to emociálně-motivačními a kognitivními. Emocionálně-motivační procesy vychází z potřeb, ovlivňují směr a sílu lidského chování a jednání a souvisí s osobnostním typem člověka. Podkapitolou 1.3 bylo zároveň vysvětleno, že na vývoj osobnosti člověka má zásadní vliv rodina jakožto základní jednotka společnosti, která v rámci širšího sociálního prostředí formuje hodnotový systém jedince. Na základě těchto údajů byly u komunikačních partnerů cíleně sledovány vlivy rodiny, okolního prostředí a vyznávaných hodnot na jejich rozhodnutí podat žádost o zprostředkování NRP.

4.1.1 Vliv rodiny

Při analýze rozhovorů týkající se oblasti vlivu rodiny byly zachyceny kódy: *úplná rodina, sourozenci, rodiče, prarodiče, babička, teta, strýc*. Všichni komunikační partneři uvedli, že pocházejí z úplné rodiny. Až do dospělosti vyrůstali se svou matkou i otcem a pouze jeden z nich neměl žádné sourozence. Respektive měl, ale tento se narodil mrtvý. K tomuto sdělení však byl zachycen významný vliv bratranců a sestřenic, který sourozenecký vztah prakticky saturoval. „*Měl jsem hodně kamarádů, bratranců a sestřenic. Nejvíce mě ovlivňoval jeden bratranec, byl tam téměř sourozenecký vztah, který trval až do 25 let mého života.*“ (Radek) Mimo spojující kódy úplná rodina a sourozenci uvedli všichni respondenti význam rodičů a prarodičů. Například Erik uvedl: „*Nejvíce mě ovlivnili oba rodiče a všichni prarodiče. Oni mě do ničeho nenutili, spíše se snažili poradit. Něco dokázali, rodina byla pro ně důležitá. Všichni byli velmi poctiví a upřímní. My (děti) jsme se mohli rozhodovat sami. Nastavili (rodiče) nám směr a pak nás spíše nechali, ale nikam nás netlačili. Nic nám nenutili.*“ Všichni dotazovaní uvedli, že byli v dětství ve velmi častém, téměř každodenním, kontaktu s prarodiči. Společně s nimi trávili volný čas. Všichni zároveň sdělili, že v dětství se u prarodičů scházela celá širší rodina, konaly se zde společné oslavy svátků a významných událostí, byla zde vzájemná pomoc. Samotnou babičku pak navíc označilo šest z osmi komunikačních partnerů. Z jejich výpovědí bylo zřejmé, že babičky tvořily přirozené propojení širší rodiny. Pavla toto popsala: „*Byla (babička) srdcem rodiny.*“ Dále pak toto doplnila o informaci, že po smrti babičky se celá rodina přestala scházet. Podobně Adriana uvedla: „*Babička byla zlatá. Ona měla celkem pět dětí a dvacet vnoučat. Všichni za ní rádi jezdili, takže u nás bylo skoro pořád plno.*“ Norbert o své babičce řekl: „*Babička, tatínkova mamka, ona žila ke konci života u nás. Byla velice hodná, na každého si udělala čas. Chodila za ní spousta lidí, i cizích. Všichni ji měli rádi.*“ Podle Patricie se celá rodina po smrti prarodičů

přestala téměř scházet. Z uvedených sdělení je patrný velký význam prarodičů, zejména babiček, v životě dětí. Téměř všichni komunikační partneři přímo, či nepřímo sdělili, že je prarodiče v životě svou přítomností významně ovlivnili.

Mimo prarodiče pak polovina z dotazovaných označila nějakou jinou osobu z rodiny, ke které měli v dětství blízko, ke které měli důvěru, která je svou osobností nějakým způsobem ovlivnila. Například Patricie sdělila: *„Nejbliže mi byla teta z Prahy. Ona byla nejstarší, tak tedy nejmoudřejší. Měla jsem k ní důvěru. Když jsem potřebovala něco řešit, tak jsem šla za ní.“* Podobně popisuje Adriana: *„Měli jsme k sobě blízko s jednou tetou. Ona byla o deset let mladší než mamka, tak jsem měla pocit, že mi nějak více rozumí. Věnovala mě dost času, brávala mě do kina nebo na výlety.“* Tetu, jako důležitou osobu svého života zmínila i Pavla: *„Ona (teta) mi byla pocitově bližší. Já to vnímám dosud jako nepochopitelné. Spolu jsme trávily dost času, byla tam vzájemná důvěra.“* Pro Olina byl takovou osobou strýc. *„Toho (strýce) jsme vidávali jednou až dvakrát do roka. On uměl povídat. Všichni jsme seděli a poslouchali jeho vyprávění. On pracoval na ministerstvu kultury.“* (Olin)

Šest z osmi respondentů považuje své dětství za hezké, šťastné, radostné či pohodové. Dva respondenti jej hodnotili jako normální a průměrné. Žádný z dotazovaných neuvedl prožívané komplikace v dětském věku. Přes skutečnost, že téměř všichni popsali ve svém dětství krizové situace jako narození mrtvého sourozence, zvýšenou konzumaci alkoholu otce, nezaměstnanost, onkologické onemocnění matky, úmrtí blízkých osob či ochlazení vztahů, nevnímají tyto jako situace, které by vedly k rozpadu rodiny, ale naopak upevňovaly pocit sounáležitosti a soudržnosti rodiny. Je tedy zřejmé, že se spíše podílely na posilování než na oslabování odolnosti (resilienci).

Výzkumem získaná data tedy potvrdila, že primární rodina včetně širšího příbuzenstva má významný vliv na utváření osobnostního profilu dospělého jedince. Všichni komunikační partneři uvedli osoby a situace, které je v rámci

rodinného soužití zásadnějším způsobem ovlivnily. Z provedených rozhovorů bylo zjištěno, že všechny respondenty spojuje podobná rodinná anamnéza, to je úplná rodina, existence sourozenecké vazby, aktivní účast prarodičů, tet a strýčků a společně trávený čas. Rovněž totožný, výchovou získaný, vzorec konstruktivního řešení krizových situací u respondentů naznačuje jejich společnou schopnost odolávat krizi, která byla v podkapitole 1.4 spojována s přechodem k rodičovství.

4.1.2 Vliv okolního prostředí

Pokud je rodina v podkapitole 1.3 definovaná jako základní článek sociální struktury nelze opomenout, že rodinné prostředí působí na celkové utváření osobnosti dítěte nutně v rámci prostředí vnějšího, to je prostředí okolního. Rovněž tento vliv byl u komunikačních partnerů sledován. Z provedených rozhovorů byly v této oblasti zjištěny kódy: *kamarádi, volnočasové aktivity, učitelé a společenství*.

Všichni muži (polovina z komunikačních partnerů) uvedli, že v dětství navštěvovali nějaké zájmové útvary jako fotbal, hokejbal, skaut či hasičský, turistický a šachový kroužek. Dva z nich přímo označili, že vedoucí kroužku ovlivnil jejich životní postoje. Norbert uvedl: „*V dětství jsem chodil do hasičů, a to mi zůstalo dodnes. Byl tam takový srdečný vedoucí, on mi byl hodně blízkým člověkem, vždy každému pomáhal.*“ Pro Radka byl takovým člověkem vedoucí šachového kroužku, jehož popsal jako člověka, který: „*...ukazoval, že to dělá dobrovolně, navíc, nic za to nechtěl.*“ Jeden z mužských zástupců respondentů pak označil významné ovlivnění jiným členem: „*V hokejbalu jsem měl staršího kolegu, od kterého jsem hodně přebíral zkušenosti. Byla tam vzájemná pomoc. Já jsem upřímný a nebojím se hledat a říct si o pomoc a také pomáhat jiným.*“ (Erik)

Ženská část dotazovaných (polovina z komunikačních partnerů) členství v zájmových útvarech přímo neuváděla. Mezi jejich zájmy se nacházely

kamarádky, četba, zpěv a ruční práce. Patricie popsala: „*Pěkný vztah jsem měla k učitelce českého jazyka na základní škole. Ta mě přivedla k tomu čtení.*“ Stejně i Pavla označila paní učitelku němčiny jako osobu, která měla vliv na její směřování.

Tři čtvrtiny komunikačních partnerů spojuje členství (aktivní či pasivní) v církevním společenství. Jedna respondentka je dokonce farářkou. Tito všichni ve svých výpovědích přímo či nepřímo uvedli, že sounáležitost ve společenství ovlivnila jejich osobnostní formování. Například Pavla uvedla: „*Od dětství jsem žila v církevním společenství. Tím jsem hodně žila. Měla jsem tam blízké, přátele, nepotřebovala jsem jiné zájmové aktivity.*“ Také Adriana popsala: „*Celá rodina jsme hodně věřící, setkáváme se při mších a slavíme spolu různé křesťanské svátky. S našima jsme jezdili na takové ty poutě a hodně jsme se stýkali s jinými rodinami.*“ Stejně tak Patricie sdělila, že hodně jezdila na různá společenství křesťanské mládeže.

Z výše uvedeného lze potvrdit, že okolní prostředí, jako je církevní společenství, škola a volnočasové aktivity, ovlivňuje chování, jednání a směřování dětí a mládeže, a významnou měrou ovlivňuje formování jejich osobnosti. Každý z dotazovaných uvedl konkrétní prostředí či osobu mimo rodinu, kterou považuje ve svém životě za důležitou. Jistou rozdílnost lze spatřit mezi muži a ženami, když ženy uváděly jako důležitou osobu paní učitelku ve škole, zatímco muži jako významnou osobu v jejich životě označovali vedoucího zájmového kroužku. Toto je však možné přisoudit prostému faktu, že ve školství převažuje zastoupení žen, zatímco se na volnočasových aktivitách častěji podílí muži. Zároveň by se ze stejného zjištění dalo odvodit, že pro formování dívek je významnější školní prostředí než volnočasové aktivity a pro chlapce naopak. Ovlivnění církevním společenstvím respondenti uváděli bez ohledu na pohlaví.

4.1.3 Vliv vyznávaných hodnot

Jako motivátor lidského chování a jednání byl v podkapitole 1.2 označen hodnotový systém jedince. Při sledování vlivu vyznávaných hodnot na zkoumané jednání komunikačních partnerů se v získaných datech objevily kódy: *rodina, křesťanské hodnoty, smysl*.

Všichni komunikační partneři odpověděli na otázku: „*Co pro Vás znamená rodina?*“ různými vyjádřeními prakticky shodně. Rodinu považují za zásadní a základní hodnotu v jejich životě. Adriana se například k rodině vyjadřuje: „*Rodina, to je pro mě všechno. Já si nedovedu představit, že bych rodinu neměla.*“ Norbert rodinu ztotožňoval s domovem a Patricii se při slově rodina vybavilo malé společenství, kam se ráda vrací a je jí tam dobře. Dále rozhovory odhalily, že je pro komunikační partnery rodina, jako samotná a vysoce významná hodnota, prosycena hodnotami dalšími, kterými samotnou rodinu definují. Mezi nejčastěji vyslovenými se objevovaly: láska, péče, blízkost, bezpečí, vzájemná pomoc, sounáležitost, úcta, upřímnost. V souvislosti s předchozím sledováním vlivu rodiny lze odhadnout, že právě tyto hodnoty úzce souvisí se zkušenostmi prožívaných v dětství v rámci chodu primární rodiny. Zároveň je nutné připomenout, že všechny jsou dotazovanými očekávané a přítomné v jejich současném rodinném životě.

Jak bylo zmíněno v podkapitole 4.1.2, většina komunikačních partnerů jsou členy církevního společenství. Z toho logicky vyplývá, že sdílí základní křesťanské hodnoty, které ve svých sděleních také vyjadřovali. Nejvíce zastoupeny byly láska, víra, pomoc, péče, společenství. Rovněž při provádění rozhovorů v přirozeném prostředí, to je v domácnostech respondentů, bylo pozorováno, že je těmto hodnotám přidělován velký význam a jsou v přímé souvislosti s hodnotou rodiny. K popisu přirozeného propojení hodnoty rodiny s křesťanskými hodnotami lze použít vyjádření Pavly, která uvedla: „*Největší hodnota u nás byla rodina jako taková. U nás to fungovalo na bázi vztahů. Bylo*

to výrazné tím, že nám prarodiče předávali víru, ale přirozeně, svým vzorem, rodina tím byla prosáklá.“ Na jejím vyjádření lze vysledovat mechanismus přenášení zvnitřněných hodnot v rodině skrze autenticitu vlastního života blízkých osob.

Další hodnota, která se výrazně ve výpovědích objevovala a prakticky všechny respondenty spojovala, byla smysl (naplnění) života. Tato hodnota je u všech respondentů blíže vysvětlována v přímé souvislosti s rodinou a dětmi následujícími vyjádřeními: „*Naplnění života? Mít pro koho žít.*“ (Norbert) „*Děti jsou naplnění, budoucnost, smysl. Dává to výhled životu.*“ (Pavla) „*Právě to je to, co nám nejvíce chybí, a to jsou děti. Pro manželku to znamená nejvíce a pro mě strašlivě moc.*“ (Radek) „*Nejvíce bych si přál, abychom byli velká rodina, žili spolu, nedělní obědy, pohoda.*“ (Erik) „*V rámci rodinného života bych si přál naplnění...rodina, manželka, děti a snad ještě ten domeček.*“ (Olin) „*Nejvíce bych si přála být kompletní rodinou a předávat své zkušenosti dál. Dětem vlastním nebo osvojeným.*“ (Petra)

Shora uvedená sdělení odpovídají teoriím vycházejících z biologických a psychologických potřeb vysvětlených v podkapitolách zabývajících se motivy k založení rodiny a k přijetí dítěte do NRP. Vysoce postavená hodnota rodiny potvrzuje evoluční přirozenost reciproční potřeby přivést na svět dítě či přijmout do péče dítě nevlastní. Psychologické potřebě vztahu, otevřené budoucnosti a přesahu prostřednictvím dětí odpovídá komunikačními partnery vyjádřená sledovaná hodnota smyslu. Zjištěné altruistické chování všech respondentů nepotvrdilo typické dělení motivů žadatelů o zprostředkování osvojení a motivů žadatelů o zprostředkování PP, jak bylo uvedeno v podkapitole 1.5 dle Sobotkové a Otčenáškové. Toto naopak odpovídá požadované kombinaci projevu altruismu i egoismu popsáném francouzskou socioložkou Rault. I když lze na sledovaném vzorku altruismus vysvětlit zvnitřněním křesťanských hodnot, je nutné doplnit, že nemusí vždy nutně souviset pouze se členstvím

v církevním společenství, jako tomu bylo u komunikačních partnerů tohoto výzkumu, ale s faktem, že celá naše společnost je tradičně na těchto hodnotách založena. Záleží pak na míře zvnitřnění těchto hodnot určitým jedincem a na konkrétní situaci, ve které se aktuálně nachází.

4.2 Proces rozhodování

Druhým základním procesem, uvedeným v podkapitole 1.1, jež determinuje lidské jednání, je proces kognitivní, který ovlivňuje způsob, jakým je sledovaná potřeba naplňována. S ohledem na téma této práce byl tedy u komunikačních partnerů sledován proces rozhodování, který vedl k podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny.

V této oblasti sledování byly zachyceny kódy: *nepłodnost, pomoc, vzor, podpora*. Ze získaných dat bylo vysledováno, že k samotnému podání žádosti vždy vedlo období zvažování možností, jehož impulzem bylo přijetí fakticity nepravděpodobnosti přivedení na svět vlastního biologického potomka. Neplodnost jako hlavní důvod uvedli všichni respondenti. Při propojení této nezměnitelné skutečnosti s výše prezentovanými vyznávanými hodnotami lze odhadnout, že proces rozhodování komunikačních partnerů byl veden hodnotami postojovými, tedy, dle Frankla (podkap. 1.2), hodnotami nejvyššími. Pro upřesnění je však nutné doplnit, že jeden pár již v době podání žádosti vlastního potomka měl, avšak další dítě se mu zplodit nedařilo. Vedle neplodnosti byla zároveň u všech komunikačních partnerů zachycena ochota nabídnout potřebnému dítěti domov a rodinné zázemí. Adriana toto spojení skutečnosti neplodnosti a ochoty pomoc popsala slovy: „*Už dříve jsme s manželem o PP mluvili, že bychom k vlastním dětem mohli nabídnout domov ještě někomu jinému. Žádost jsme si ale podávali až v době, když jsme se čtyři roky snažili o dítě, a to nepřicházelo.*“ Dále se podařilo zjistit, že se tři čtvrtiny žen s tématy NRP setkaly již v dřívějším období, a toto je v pozitivním slova

smyslu ovlivnilo. Například Patricie popsala: „*Já jsem již dříve hodně přemýšlela o NRP. Je to tím, že jsme křesťanská rodina. Zajímala jsem se i o ty SOS dětské vesničky. I jak jsme jezdili na ta křesťanská společenství, vím, že jak nás tam bylo víc, tak je to takové obohacení. Takže toto téma přišlo již dřív.*“ Podobně Adriana sdělila: „*Já jsem se s tímto setkala už v dětství. Zнала jsem jednu rodinu, která měla děti v PP. Mě to moc zaujalo a líbilo se mi, že se někdo dokáže postarat o cizí dítě. Navenek by to nikdo nepoznal, chovali se k sobě jako normální rodina.*“ Petra v této souvislosti uvedla: „*V komunitě jsem zjistila, že nemám problém adoptovat si srdcem lidi do života. Už v té době (v dětství) jsem se i začala zabývat tím, že bych jednou chtěla, byla schopná, ke svým dětem přijmout i cizí dítě, a to bylo už dávno.*“ Dřívější informace o NRP uvedl naopak pouze jeden muž ze čtyř, což je opačný poměr vůči ženám. Zajímavé však bylo zjištění, že všechny páry se osobně setkaly nebo setkávají s nějakou formou (oficiální či neoficiální) NRP v rámci jejich příbuzenstva či blízkého okolí. Norbert uvedl, že se s pěstounskou rodinou osobně setkává, což popsal: „*Známi také vychovávají přijaté dítě, obdivuji je.*“ Erik a Patricie se s náhradním rodičovstvím setkávají přímo ve své rodině, což Erik vysvětlil: „*Můj otec vychovává nevlastního syna a nedělá žádné rozdíly.*“ Stejně tak Patricie uvedla: „*Táta se znovu oženil a vychovává děti své manželky. Nedělá žádné rozdíly. Také mamka žije s novým přítelem, který má děti.*“

Ve sledování procesu rozhodování je jistě důležitá zjištěná skutečnost, že všichni respondenti vnímají od svého blízkého i širšího okolí podporu a celkově pozitivní reakce na řešení jejich situace. Jedině Olin se k danému vyjádřil: „*Okolí přijímá NRP pozitivně. Nesetkal jsem se s nějakým odmítnutím. Možná jen s otázkou: Zvládnete to ještě? Ale že by nás někdo odrazil, to ne.*“ Ostatní komunikační partneři popisovali k tomuto tématu pouze pozitivní odezvy okolí.

Zajímavé odhalení ukázalo porovnání souvislostí s podáním žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli a evidence osob

vhodných stát se pěstouny. Z celkového počtu osmi respondentů si žádost o zprostředkování osvojení a současně žádost o zprostředkování PP podaly čtyři osoby (2 manželské páry/polovina ze všech komunikačních partnerů). Následně však všichni tito vzali žádost o zprostředkování PP zpět a trvali pouze na zařazení do evidence osob vhodných pro osvojení. Do této evidence byli všichni následně zařazeni. Jako důvod zpětvzetí žádosti o PP uvedli: „*Už jsme starší, tak jsme si dali žádost o osvojení i o PP, abychom měli větší šanci. Nakonec jsme ale vzali žádost o PP zpět. Chtěli bychom nejprve dítě, u kterého by nehrozilo vrácení do rodiny. Pak bychom si dali i žádost o PP. To, že by nám doma třeba nikdo nezůstal, by bylo pro nás těžké.*“ (Adriana) „*Žádost o PP jsme pak vzali zpět. Báli jsme se, že bychom navázali pevné stálé vazby a pak bychom dítě museli vrátet do rodiny. Až po adopci bychom chtěli podat znovu žádost i o PP. Ale aspoň k jednomu dítěti bychom chtěli trvale patřit, aby nám alespoň jedno dítě zůstalo.*“ (Petra)

Pouze žádost o zařazení do evidence osob hodných stát se pěstouny si z celkového počtu osmi respondentů podali čtyři osoby (2 manželské páry/polovina ze všech komunikačních partnerů). Nelze přehlédnout, že zatímco v předchozí polovině respondentů je jasná spojitost s absencí vlastních dětí, u druhé poloviny děti v rodině figurují. U jednoho páru to je potomek vlastní biologický. To znamená, že tito manželé již mají své pokračování a nevratnost rodičovství zajištěné. U druhého páru toto souvisí s předchozí vlastní zkušeností s nezprostředkovanou pěstounskou péčí, kterou s odstupem času sami hodnotí jako předčasně ukončenou, ale ne neúspěšnou. „*My jsme hodnotili jako neúspěšnou PP naši předchozí zkušenost. Dnes bych to už tak nehodnotil. S naším Lukášem (jméno je z důvodu anonymizace změněno) jsme již dnes opět v kontaktu, je již ženatý, vyučil se, je mistr, najel do toho života a drží se v něm.*“ (Radek) Dle Radkova sdělení lze usoudit, že opětovným navázáním a udržováním kontaktu s dříve přijatým pěstounským dítětem má i tento pár

potřebu rodičovství saturovanou. Zároveň však předchozí zkušenosti Pavla vysvětluje rozhodnutí podat žádost pouze o zprostředkování PP: „*K osvojení jsme žádost nedávali. Důvodem je předchozí zkušenost s PP. Měli jsme obavy, že kdybychom děti adoptovali, bylo by to nevratné.*“

Výsledky výzkumného šetření tedy potvrdily, v konceptuální části (podkap. 1.5) uvedenou, souvislost prožitku rodičovské identity s rozhodnutím mezi osvojením či PP. Dále jednoznačně ukázaly, že impulsem úvah o možnosti výkonu NRP byla déletrvající nemožnost přivést na svět vlastní dítě. Zároveň bylo toto zvažování podpořeno významem blízké zkušenosti s NRP v rámci rodiny či známých a osobnostním nastavením k ochotě pomoci. Z důvodu, že všichni respondenti uvedli pozitivní vnímání NRP svým okolím, se nepodařilo zjistit, zda by negativní postoj okolí nějakým způsobem ovlivnil rozhodování k podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných vykonávat NRP. Otázkou tedy zůstává, zda je náhoda, že všichni komunikační partneři cítí podporu okolí, nebo zda negativní reakce vedou k rozhodnutí žádost nepodat.

4.3 Faktory zvyšující a snižující motivaci

Poslední sledovanou oblastí tohoto výzkumného šetření byly faktory, které zvyšují nebo naopak snižují motivaci podat žádost o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny. V této oblasti byly zachyceny kódy: *biologická rodina, déletrvající nejistota, podpora odborníků.*

Obavy, které komunikační partneři při rozhovorech nejvíce vyjadřovali, souvisely s biologickou rodinou přijatého dítěte. Byť si všichni zcela uvědomují potřebu dítěte, jež byla vysvětlena v podkapitolách představujících osvojení a pěstounskou péči ve spojitosti se zdravou tvorbou jeho identity, nejistota vznikající z vědomí existence možnosti navrácení dítěte zpět do jeho rodiny vedla čtyři komunikační partnery (2 páry/polovina respondentů) k tomu, aby svou dříve podanou žádost o zprostředkování PP vzali zpět a zůstali pouze

u žádosti o zprostředkování osvojení. Ze sdělení těchto respondentů jednoznačně vyplynulo, že je proces příprav vedl k vyzrání úvah a odpovědnému přístupu při rozpoznávání svých limitů v oblasti nutné otevřenosti ke spolupráci s biologickou rodinou dítěte. Erik toto přiblížil slovy: *„Původní rodina je pro děti velmi důležitá. Jsou tam ty vazby, kořeny. Já si ale moc nedovedu představit, jak bych pracoval s biologickou rodinou. Podle mě by ale náhradní a biologická rodina měla být určité spolupracující. Děti by měly vědět o své původní rodině, je to pro ně důležité. To nám říkali i na tom školení.“* Rovněž Petra uvedla: *„Biologická rodina je součást dětí, je velmi důležitá. I v přípravách jsme slyšeli, že se děti o svou biologickou rodinu zajímají. Já si ale také moc nedovedu představit, být v kontaktu s biologickou rodinou dítěte. To byl také důvod, že jsme vzali žádost o PP zpět.“* Zcela totožně se vyjádřila i Adriana: *„Biologická rodina je pro dítě určité důležitá, to víme z toho školení. Možná právě z ní jsme měli strach, proto jsme vzali i žádost o PP zpět.“* Tato zjištění korespondují s problematikou týkající se povinnosti umožňovat kontakty dítěte s biologickou rodinou a udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost mezi přijatým dítětem a jeho rodiči popisovanou v podkapitole 2.1.2.

Pociťované obavy z biologické rodiny dítěte uvedla ale i druhá polovina respondentů (2 páry/4 komunikační partneři). Oproti předchozí polovině však pro ni není spolupráce s původní rodinou dítěte nepředstavitelná. Olin k této věci uvedl: *„Nemáme k tomu zamítavý postoj, vím, že bychom měli (s biologickou rodinou přijetího dítěte) spolupracovat.“* Na základě předchozí zkušenosti s PP popisuje svůj postoj k biologické rodině dítěte Radek: *„To bych řekl na příkladu Lukáše. Je to prostě hodně důležité udržovat ten vztah. Pořád se snaží poznávat své sourozence. My jsme to vnímali jako součást toho dítěte. Snažili jsme se to podporovat, i když mu zavolala máma a on nechtěl.“* Také dle Patricie jsou informace o biologické rodině pro dítě hodně důležité, když vysvětlovala: *„Každý hledá své kořeny. Jde o právo dítěte a taky o tu důvěru...prostě bychom*

to podporovali.“ Z jejího vyjádření je lze rozpoznat pochopení nutnosti přijetí pravdy o původu dítěte pro vytvoření zdravě pevného vztahu mezi náhradními rodiči a přijatým dítětem založeném na důvěře, jak bylo popsáno podkapitolou týkající se výběru žadatelů. Celkově však respondenti svými vyjádřeními potvrzují v konceptuální části zmiňovanou skutečnost, že vědomí biologické rodiny dítěte je pro náhradní rodiče zdrojem úzkosti a nejistoty, který může snížit motivaci podat žádost o zprostředkování NRP. Vedle obavy z biologické rodiny označila polovina komunikačních partnerů za příčinu, která je nejvíce od podání žádosti o NRP odrazovala, nejistotu v podobě časového horizontu celého procesu příprav a zprostředkování a z genetického zatížení přijatého dítěte. V konceptuální části byl popsán zdlouhavý, časově náročný a do soukromí velkou měrou zasahující proces příprav žadatelů o zprostředkování NRP. Jako faktor, který by mohl negativně ovlivnit konečné rozhodnutí podat či nepodat žádost o zařazení do evidence NRP, byl však označen pouze jednou respondentkou, která uvedla: *„Nejvíce mě odrazovala délka procesu, ta nejistota, co mě čeká na tom školení, jak dlouho budeme pak čekat.“* (Petra) Častěji vyjadřované obavy souvisely s nejistotou pramenící z genetického zatížení přijatého dítěte. Pavla svou obavu popsala: *„My jsme si to dali i v žádosti, že bychom raději vyloučili děti z rodin alkoholiků.“* Velmi podobně své obavy vyjádřil Olin: *„Riziko je pro mě to, že by se projevil špatné geny, psychiatrické zatížení a tak.“* Norbert v této souvislosti pak vyjádřil strach z možné výchovné nezvladatelnosti dítěte.

Vnímání přínosnosti odborné podpory při výkonu NRP ve svých odpovědích vyjádřili všichni dotazovaní. Dle Norberta náhradní rodiče potřebují, víc jistoty, že na to nejsou sami, když sdělil: *„Proto je asi ta DO, aby se tomu předcházelo (předčasnému ukončení). Ta odborná pomoc je určitě důležitá.“* Podobně se vyjádřila Adriana: *„Náhradní rodiče nejvíce potřebují odporu okolí a vědomí, že za nimi někdo stojí, jako to odborné zařízení nebo OSPOD. Prostě, že na to*

nejsou sami.“ Podle Petry je pro náhradní rodiče důležité mít dostatek informací a podporu odborníků. Za zmínku jistě stojí zjištění, že oba páry (polovina respondentů), které zůstaly pouze u žádosti o zprostředkování osvojení uvedly, že by bylo vhodné, aby i osvojitelé měli možnost odborného doprovázení. Zároveň jeden pár (čtvrtina respondentů), který si podal žádost o zprostředkování PP popsal příčinnou souvislost výběru formy NRP s odborným doprovázením, když oba manželé shodně uvedli, že: *„Určitě je DO přínos. Je to i další důvod, proč jsme si dali žádost o PP, a ne o osvojení.“* Za úspěch NRP považují všechny páry vůbec možnost zažít rodinné prostředí. Petra toto popsala slovy: *„Úspěch je zahrnut už v tom názvu NRP, to je poskytnout mu (dítěte) rodinnou péči. U PP je určitě úspěch, když se vrátí dítě do rodiny, pokud bude mít rodina vše vyřešeno.“* Podobně Pavla uvedla: *„To, co vypadá jako neúspěšné, nakonec jakoby nemusí být. Úspěch je vlastně poskytnutí možnosti zažít, jak funguje rodina, zažít přijetí. Já myslím, že to je smysl každé péče.“*

Zjištěné výsledky tedy ukazují, že si všichni komunikační partneři uvědomují vážnost a obtížnost výkonu NRP, když ve svých vyjádřeních popisovali proces příprav jako přínosný pro formování jejich postojů k biologické rodině, k potřebám dítěte a odhalování svých možností a limitů vzhledem ke konkrétní formě poskytované péče. Zároveň všichni vnímají odbornou pomoc jako zdroj potřebné a přínosné pomoci pro náhradní rodiče, který jim umožňuje pocit jistoty a bezpečí. K tomuto je dobré uvést, že některé DO již začínají v rámci projektů nabízet poradenství a pomoc i osvojitelům. Snad se tato dobrá praxe rozšíří a bude přístupná opravdu všem.

Pro úplnost výzkumného šetření je potřeba ještě doplnit informaci, že rozhovory byly provedeny s osmi komunikačními partnery (čtyři manželské páry). Průměrný věk žen byl 41 let, průměrný věk mužů 39 let. Tři čtvrtiny respondentů (3 páry) bylo bezdětných, jedna čtvrtina (1 pár) měla jedno dítě

ve věku 11 let. Jedna čtvrtina respondentů (1 pár) měla předchozí osobní zkušenost s PP, která byla předčasně ukončena. Limitem tohoto výzkumu může být menší počet komunikačních partnerů a skutečnost, že šlo vždy o manželské páry. Na druhou stranu každý manželský pár měl svá specifika a z celkového počtu 11 oslovených (všech žadatelů o zprostředkování NRP v letech 2018-2020 ve vybrané ORP) se výzkumného šetření zúčastnilo 8 respondentů, což je 88 % všech žadatelů.

Závěr

Tématem této diplomové práce byly motivy žadatelů o zařazení do evidence náhradní rodinné péče v souvislosti s nepoměrem počtu žadatelů o zprostředkování osvojení a počtu žadatelů o zprostředkování PP s počty dětí, pro které jsou tyto formy péče potřeba zajistit. Cílem práce bylo zjištění motivů žadatelů o zařazení do evidence NRP ve vybrané ORP a navrhnout řešení vhodné ke sladění nepoměru žadatelů a potřebných dětí. K dosažení cíle bylo použito kvalitativního výzkumného šetření realizovaného formou polostrukturovaných rozhovorů s žadateli o NRP, již zařazenými osobami, ale i osobami, které svou dříve podanou žádost vzali následně zpět.

První kapitola byla věnována vysvětlení teoretických základů motivace k dlouhodobě zavazující péči. Byly zde vysvětleny pojmy motivace a motiv, které byly dále rozváděny v souvislosti s rozhodnutím založit rodinu či přijmout dítě do NRP. Na základě použitých teorií bylo popsáno, že motivy přijmout dítě do NRP vychází z nenaplněných rodičovských potřeb, souvisí s existencí či neexistencí vlastních dětí a jsou silně ovlivněny pocitem rodičovské identity.

Druhá kapitola byla zaměřena na žadatele o NRP. Z důvodu přehlednosti a snadnější orientace zde byly představeny všechny zákonem upravené typy NRP, a to osvojení, PP, PPPD, poručenská péče a svěřením dítěte do péče jiné osoby. Tyto byly vysvětlovány se zaměřením na nároky kladené na jejich vykonavatele, přičemž zdůrazněny byly ty formy NRP, jež vyžadují předchozí přípravu a evidenci osob vhodných je vykonávat. Pro úplnost byla uvedena také hostitelská péče, která dosud žádné legislativní ukotvení v naší zemi nemá, avšak pro mnoho dětí umístěných v ústavním zařízení je jedinou možností setkání s funkčním rodinným prostředím. Po rozlišení všech typů NRP byl vysvětlen proces evidence žadatelů od podání žádosti po zařazení do jimi požadované evidence. V rámci tohoto procesu byla objasněna kritéria výběru vhodných osob pro poskytování NRP a také obsah a rozsah jejich zákonem

stanovené odborné přípravy. Ke konci druhé kapitoly byla krátce popsána situace zprostředkování NRP v ČR v roce 2020, která potvrdila v úvodu zmiňovaný nesoulad mezi počty žadatelů o zprostředkování NRP s počtem potřebných dětí. Na toto pak navazovala podkapitola charakterizující stav NRP ve vybrané ORP Jihomoravského kraje, jež krajskou situaci i celorepublikový trend nedostatku žadatelů potvrzuje.

Třetí kapitolou byl objasněn výběr metodologie vlastního výzkumného šetření včetně specifikace výzkumného souboru a prezentace souvisejících etických otázek. V rámci této byla zformulovaná hlavní výzkumná otázka:

Jaké motivy a motivace vedou člověka k podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon NRP?

Tato byla využitím operacionalizace dále členěna na dílčí výzkumné otázky:

Jaké emociálně-motivační procesy determinující směr a sílu lidského chování, o kterých hovoří Nakonečný, vedou k uvažování o NRP?

Jaké kognitivní procesy determinující způsob lidského jednání vedou k vlastnímu rozhodnutí podat žádost o zařazení do evidence NRP?

Jaké faktory zvyšují pravděpodobnost výkonu NRP či posilují zájem o toto téma?

Jaké faktory snižují motivaci k výkonu NRP, případně vedou ke zpětvzetí již podané žádosti o zařazení do evidence?

Poslední, čtvrtá kapitola je věnována prezentaci výsledků výzkumného šetření. Na základě analýzy rozhovorů s komunikačními partnery bylo zjištěno, že emociálně-motivační procesy žadatelů o zprostředkování NRP ve sledované ORP jsou silně ovlivněny rodinou, okolním prostředím a vyznávanými hodnotami. Všechny respondenty spojuje skutečnost, že vyrůstali v úplné rodině, v níž existovaly sourozenecké vazby a byla zde aktivní účast prarodičů a širšího příbuzenstva. Téměř u všech bylo zároveň vysledováno, že se v dětství

v rámci rodiny setkali s krizovými situacemi a na základě zkušenosti s nimi si zřejmě osvojili schopnost odolávat překážkám (resilienci). Další převážně společnou charakteristikou respondentů je členství (aktivní či pasivní) v církevním společenství. Výzkumné šetření ukázalo, že právě toto prostředí se podílelo na formování jejich osobnosti v oblasti otevřenosti, blízkosti a vzájemnosti. V oblasti vyznávaných hodnot bylo výzkumem zjištěno, že pro všechny komunikační partnery je nejvyšší hodnotou rodina, kterou dále charakterizovali hodnotami dalšími. Mezi nejčastěji uváděnými byly: láska, péče, blízkost, bezpečí, vzájemná pomoc, sounáležitost, úcta, a upřímnost. Tyto všechny byly zároveň prezentovány jako hodnoty očekávané a přítomné v jejich nynější rodině. Zjištěná data tedy potvrdila, že emociálně-motivační procesy u sledovaného vzorku vychází z biologických a psychologických potřeb, které jsou utvářeny a dále ovlivňovány sociálním prostředím a vyznávanými hodnotami.

Při sledování kognitivních procesů, které determinovaly vlastní rozhodování podat žádost o zprostředkování NRP bylo zjištěno, že nejdůležitějším impulsem bylo přijetí faktu nepravděpodobnosti přivést na svět biologického potomka. Neplodnost, jako hlavní důvod, uvedli všichni dotazovaní. Dále bylo zjištěno, že se polovina respondentů s tématy NRP setkala již v dřívějším období, a toto u nich vyvolalo myšlenku možnosti ke svým dětem přijmout do péče i dítě cizí. Při porovnání souvislostí a rozdílů mezi podáním žádosti o zprostředkování osvojení a žádosti o zprostředkování PP bylo odhaleno, že tyto úzce souvisí s prožitkem rodičovské identity, když žadatelé o PP, kteří neměli zajištěno své pokračování a nevratnost rodičovství v podobě svého potomka či vztahu k jinému dítěti, vzali svou žádost zpět a zůstali pouze u žádosti o zprostředkování osvojení. Výzkumné šetření tedy ukázalo, že prvotním podnětem respondentů bylo přijetí faktu nemožnosti přivést na svět vlastní dítě a celý proces byl ovlivňován dřívějšími informacemi o NRP, blízkou zkušeností s NRP v rámci

rodiny či známých a osobnostním nastavením daného jedince k ochotě pomoci. Z důvodu, že všichni komunikační partneři uvedli zkušenosti s pozitivním vnímáním NRP jejich okolím, nebylo možné zjistit, zda a jak může negativní vnímání okolí celý proces rozhodování ovlivnit.

Poslední sledovanou oblastí byly faktory zvyšující a snižující motivaci. Analýzou sesbíraných dat byla odhalena skutečnost, že všichni respondenti pocítují určité obavy a úzkosti v souvislosti s biologickou rodinou dítěte. Polovina z nich zároveň uvedla, že je od podání žádosti odrazovala nejistota v podobě časového horizontu příprav a zprostředkování či v podobě genetického zatížení přijatého dítěte. Na druhou stranu všichni ve svých vyjádřeních uvedli, že existence možnosti odborné pomoci jim dala pro rozhodnutí vykonávat NRP pocit jistoty a bezpečí. Možnost využití odborného poradenství a pomoci by, dle výzkumu, uvítali i žadatelé o osvojení.

Zjištěné skutečnosti tedy ukázaly, že ve sledovaném ORP mají žadatelé společné charakteristiky v oblasti rodinné anamnézy, osobnostního nastavení a vyznávaných hodnot. Rovněž prvotní impulz startující proces rozhodování byl pro všechny komunikační partnery stejný a byl provázen a ovlivňován velmi podobnými činiteli. Hlavní motivy vedoucí k podání žádosti o zprostředkování NRP byly nemožnost přivést na svět vlastní dítě, ochota pomoci dítěti cizímu a otevřenost ke spolupráci s odborníky. Faktory, které mohou snižovat motivaci vykonávat NRP souvisejí s obavami týkajícími se biologické rodiny dítěte a dlouhodobé nejistoty v podobě časového horizontu zprostředkování a genetického zatížení přijatého dítěte. Opačným faktorem, jež zvyšuje motivaci vykonávat NRP, je pocit jistoty a bezpečí v souvislosti s vědomím možnosti využití odborné pomoci.

Téma této práce souvisí s nepoměrem žadatelů a potřebných dětí. Zatímco počet žadatelů o zprostředkování osvojení převyšuje počet dětí, pro které je tato forma určena, žadatelů o zprostředkování PP je celorepublikově dlouhodobý

nedostatek. Základním úskalím tohoto stavu je klesající zájem veřejnosti o výkon PP. Pro možnost přípravy a výběru skutečně vhodných osob vykonávat tento typ NRP je však nejprve nutné zajistit dostatek žadatelů o zařazení do evidence. S ohledem na zjištěné charakteristiky stávajících žadatelů se jeví jako vhodné zamíření informačních kampaní na rodiny s dětmi, a to umístěním informačních letáků na místa, kde se tyto rodiny pohybují, jako například dětská hřiště, čekárny pediatrů, školská zařízení, církevní společenství a podobně. Rovněž pořádání besed či workshopů zaměřených na pěstounství a účast pracovníků OSPOD, DO a pěstounských rodin na akcích konaných pro rodiny s dětmi, by mohly zvýšit povědomí o této formě NRP. Toto by zároveň veřejnosti umožnilo zažít osobní zkušenost s blízkostí NRP, kterou uváděli komunikační partneři jako jeden z faktorů ovlivňující proces rozhodování. Pro zvýšení pocitu jistoty a bezpečí je nutné posilovat prestiž pěstounů jako rovnocenných a nezastupitelných členů mezioborového týmu zabývajících se situací potřebného dítěte, kterým by měl být věnován dostatek možností, prostoru a odborného vedení pro rozvoj jejich rodičovských kompetencí. Aby bylo možné zajistit PP také pro starší děti a pro děti s výchovnými problémy, je nutné legislativní ukotvení speciálních výcviků a supervizí pro osoby, jenž by svým osobnostním předpokladem a zkušenostmi mohli takovou speciální PP vykonávat. Téma legislativního ukotvení specializované PP však zasluhuje ještě mnoho odborných diskusí.

Na samém konci práce považuji za potřebné připomenout, že NRP je pro mnohé děti jediná možnost zajištění přirozeného výchovného prostředí, vhodného pro zdravý všestranný rozvoj jejich osobnosti. Motivy k výkonu této formy péče musí být vždy vedeny vyrovnaným poměrem egoistických i altruistických potřeb žadatelů. Tito zároveň musí svým osobnostním nastavením splňovat kritéria popsána Matějčkovým desaterem (podkap. 2.2.1). Pro možnost zajištění potřebné pomoci dítěti je tedy nejprve nutné uvědomovat

si své vlastní limity, uzdravovat svá vlastní zranění a být otevření k neustálému sebezkušenostnímu rozvíjení. Tento požadavek je zcela v souladu s vyjádřením Pavly: „*Nemůžeme čekat, že to dopadne dobře, když jim (dětem) nedokážeme dát to, co potřebují.*“

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

ADAIR, John, Eric. 2004. *Efektivní motivace*. Praha: Alfa Publishing. ISBN 80-86851-00-1.

BUBLEOVÁ, Věduna. 2014. *Základní informace o osvojení (adopci)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-18-0.

CAKIRPALOGLU, Panajotis. 2009. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2295-4.

DELANEY, Richard. 1998. *Fostering changes: Treating attachment-disordered foster children*. Oklahoma City, OK: Woo'N'Barnes Pub. ISBN 978-1885473196.

EGGERT, Max. 2005. *Motivace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-010-0.

FRANKL, Viktor. 1994. *Člověk hledá smysl, úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství. ISBN 80-901601-4-X.

FRANKL, Viktor. 1996. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta. ISBN 80-85319-50-0.

FRANKL, Viktor a Elisabeth S. LUKAS. 1997. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii s příspěvkem Elisabeth S. Lukasové*. 2. čes. vyd. Brno: Cesta. ISBN 80-85319-63-2.

HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

CHAMBERLAIN, Patricia. 1990. *Comparative evaluation of specialized foster care for seriously delinquent youths. A first step*. Community Alternatives International Journal of Family Care.

JENÍČKOVÁ, Natálie, Irena SOBOTKOVÁ a Jaroslav ŠTURMA. 2021. *Stanovisko sekce pro NRP. Průvodce Náhradní rodinnou péčí*. č. 1, s. 18-22. ISSN 1805-3890.

KŘÍSTEK, Adam. 2020. *Postavení pěstouna při realizaci povinností a práv nevyplyvajících ze zákona, ale z rozhodnutí soudu*. *Právo a rodina*, č. 1, s. 1-5. ISSN 1212-866X.

MASLOW, Abraham, H. 1943. *A Theory of Human Motivation*. *Psychological Review*. American Psychological Association. 1943(50), 370-396.

MATĚJČEK, Zdeněk. 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.

MATĚJČEK, Zdeněk. 1999. *Náhradní rodinná péče průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. 2014. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu péče*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0522-7.

MERTO VÁ, Johana a Bohuslava JANKŮ. 2019. *Kdo se může stát náhradním rodičem? Kritéria odborného posuzování pro zájemce o náhradní rodinnou péči*. Praha: MPSV. ISBN 978-80-7421-165-2.

MOŽNÝ, Ivo. 2002. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-05-9.

NAKONEČNÝ, Milan. 1997. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0592-7.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. 2012. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde. ISBN 978-80-8613191-7.

PĚTHE, Peter. 1999. *Dítě v ohrožení*. Praha: G pus G. ISBN 80-86103-21-8.

PLAMÍNEK, Jiří. 2007. *Tajemství motivace. Jak zařídit, aby pro vás lidé rádi pracovali*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1991-7.

POLÁCHOVÁ Vašátková, Jana, P. VYHNÁLKOVÁ a P. BUREŠOVÁ. 2008. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex. ISBN 978-80-7409-013-4.

PRUDKÝ, Libor. 2009. *Studie o hodnotách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-266-0.

PUNCH, Keith F. 2015. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0980-5.

RAULT, Françoise. 1997. *L'adoption comme révélateur de la compétence parentale ? [thèse de sociologie]*. Paris: Université Paris 5, Faculté de sciences humaines et sociales de la Sorbonne.

REICHL, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3006-6.

RUBINŠTEJN, Sergej, Leonidovič. 1967. *Základy obecné psychologie*. Vysokoškolská učebnice. Praha: SNP.

SINCLAIR, Ian, K. WILSON a I. GIBBS. 2005. *Foster Placements. Why They Succeed and Why They Fail*. Gateshead Great Britain: Athenaeum Press. ISBN 1 84310 173 4.

SOBOTKOVÁ, Irena. 2011. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0217-2.

SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. 2013. *Pěstounské péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. Zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3821-4.

ŠABATOVÁ, Anna a kol. 2017. *Rodina a dítě II*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-802-5.

ŠTĚPANÍK, Jaroslav. 2008. *Umění jednat s lidmi. Stres, frustrace a konflikty*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1527-8.

ŠVANCARA, Josef. 2003. *Emoce, motivace, volní procesy*. Brno: Psychologický ústav filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-86633-11-X.

VÝROST, Jozef. 2008. *Sociální psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5775-9.

WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975)*. Český Těšín: 2014, C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-503-9.

ZEZULOVÁ, Dagmar. 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál. ISBN 987-802-6200-659.

Kvalifikační práce

KLIMEŠ, Jeroným. 2002. *Reakce na ambivalentní objekt*. Praha (disertační práce). Universita Karlova, Filosofická fakulta, Katedra psychologie.

ŠLECHTOVÁ, Hana. 2007. *Pozice a role dítěte v rodinné socializaci*. Brno – Paris. (disertační práce). Masarykova univerzita - Université Paris Descartes, Fakulta sociálních studií, Katedra sociologie, Faculté des sciences humaines et sociales de la Sorbonne.

Legislativní prameny

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění platných ustanovení

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění platných ustanovení

VYHLÁŠKA 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. [online]. ©2010-2021 [cit. 22.04.2021]. Dostupné z: 473/2012 Sb. Vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí (zakonyprolidi.cz)

Webový portál

ABZ slovník českých synonym. Rodina. [online]. ©2008–2021 [cit. 14.04.2021]. Dostupné z: https://www.slovník-synonym.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=rodina

Analýza počtu dětí umístěných mimo rodinu k 31.12.2019. [online]. Jihomoravský kraj © 2021 [cit. 04.08.2021]. Dostupné z: <https://www.spo-jmk.cz/nahradni-rodinna-pece>

Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2020. [online]. © Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 04.08.2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

Rodina. In: Sociologická encyklopedie. Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rodina>.

Statistika náhradní rodinné péče v Jihomoravském kraji ke dni 30.06.2021. [online]. Jihomoravský kraj © 2021 [cit. 04.08.2021]. Dostupné z: https://www.spo-jmk.cz/webfiles/soubory-ke-stazeni/statistika_nrp_30_06_2021.pdf

ŠIMŮNKOVÁ, Monika. Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči. [online]. ©2021 [cit. 21.04.2021]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/Kancelar/projekty/4._MO_1._doporuceni_rodina_VI_6985-20-VOP-PS.pdf

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
DO	Doprovázející organizace
KÚ	Krajský úřad
NRP	Náhradní rodinná péče
ORP	Obec s rozšířenou působností
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PP	Pěstounská péče
VOP	Veřejný ochránce práv

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vývoj stavu žadatelů o NRP

str. 41

Přílohy

Příloha A	Žádost o zařazení
Příloha B	Dotazník
Příloha C	Statistika NRP v JMK ke dni 30.06.2021
Příloha D	Analýza počtu dětí umístěných mimo rodinu k 31.12.2019
Příloha E	Informovaný souhlas

Tiskopis prosím vyplňte čitelně

podací razítko

Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu

I. Žadatelka:

Příjmení:		Jméno ¹⁾ :	
Rodné příjmení ²⁾ :		Titul před jménem: za jménem:	
Rodné číslo ³⁾ :		Datum narození:	
Místo trvalého pobytu:	Obec:	Část obce:	Č. p. ⁴⁾ :
	Ulice:	Č. orient.:	PSČ:
Cizinec - adresa pobytu:	Obec:	Část obce:	Č. p. ⁴⁾ :
	Ulice:	Č. orient.:	PSČ:
Rodinný stav:	Telefon:	E-mail:	

II. Žadatel:

Příjmení:		Jméno ¹⁾ :	
Rodné příjmení ²⁾ :		Titul před jménem: za jménem:	
Rodné číslo ³⁾ :		Datum narození:	
Místo trvalého pobytu:	Obec:	Část obce:	Č. p. ⁴⁾ :
	Ulice:	Č. orient.:	PSČ:
Cizinec - adresa pobytu:	Obec:	Část obce:	Č. p. ⁴⁾ :
	Ulice:	Č. orient.:	PSČ:
Rodinný stav:	Telefon:	E-mail:	

Žádám o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu³⁾, v souladu s příslušnými ustanoveními zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

V případě osvojení, pokud krajský úřad nezprostředkuje osvojení do 3 let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů, **souhlasím – nesouhlasím⁷⁾** s tím, aby tato Žádost byla postoupena Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí za účelem zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny.

Žádám výlučně o osvojení z ciziny. Ano – Ne⁷⁾

¹⁾ Uveďte všechna jména osoby.

²⁾ Kolonku Rodné příjmení vyplňte pouze v případě, že se liší od příjmení.

³⁾ Cizinci, pokud nemají v ČR přiděleno rodné číslo, uvedou v kolonce Rodné číslo v ČR datum narození ve tvaru den, měsíc, rok.

⁴⁾ Pokud je místo čísla popisného přiděleno číslo evidenční, uveďte před číslem písmeno E.

⁷⁾ Nehodící se škrtněte.

Souhlasím s tím, že orgány sociálně právní ochrany dětí, podílející se na zařazení do evidence žadatelů a na zprostředkování náhradní rodinné péče, jsou oprávněny zajišťovat další potřebné údaje zejména o tom, zda způsobem svého života budu zajišťovat pro dítě vhodné rodinné prostředí, a dále jsou oprávněny kdykoliv zjišťovat, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci.

Dávám souhlas s uchováním a zpracováním osobních údajů a fotokopii osobních dokladů všemi orgány sociálně-právní ochrany, které se budou podílet na zařazení do evidence žadatelů a na zprostředkování náhradní rodinné péče (v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, v platném znění a zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, v platném znění).

Souhlasím s účastí na odborné přípravě k přijetí dítěte do rodiny.

Formulář jsem převzal(a) z oficiálních webových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí, nezměnil(a) jsem na něm žádné pevné texty, pouze jsem pravdivě vyplnil(a) kolonky určené k vyplňování.

V	dne	.	.	20
---	-----	---	---	----

podpis žadatelky

V	dne	.	.	20
---	-----	---	---	----

podpis žadatele

K žádosti prosím doložte:

- občan ČR - doklad o státním občanství
- cizinec – doklad o povolení k trvalému pobytu na území ČR nebo o nepřetržitě přechodném pobytu na území ČR po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR
- občan ČR - opis z evidence Rejstříku trestů – vyžádá obecní úřad s rozšířenou působností
- cizinec - doklad obdobný opisu z evidence Rejstříku trestů vydaný ve státech, ve kterých se žadatel zdržoval nepřetržitě déle než 3 měsíce v době od dovršení patnáctého roku věku do podání žádosti – doloží žadatel
- zpráva o zdravotním stavu praktického lékaře předložena žadatelem
- dotazník obsahující další osobní údaje žadatele, údaje o ekonomických a sociálních poměrech, údaje o osobách žijících v domácnosti žadatele, představy o dítěti

Formuláře žádosti naleznete na internetové adrese <http://www.mpsv.cz>.

Dotazník k žádosti o zařazení do evidence žadatelů
vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu

ČÁST A– ÚDAJE O ŽADATELI/ŽADATELCE

I. OSOBNÍ ÚDAJE ŽADATELE/KY

Jméno a příjmení:
Datum narození:

Rodné příjmení:

Státní příslušnost:

Národnost:

Náboženské vyznání:

Jazyk/y používané v domácnosti:

Kontaktní údaje (pokud se liší od údajů uvedených v žádosti):

Adresa:

Pobyt na adrese od:

Telefon:

E-mail:

II. VZDĚLÁNÍ (uved'te název školy, vyučení, odborné zkoušky)

základní

vyučen – obor:

středoškolské:

vyšší odborné:

vysokoškolské:

Jiné odborné zkoušky:

III. ZAMĚSTNÁNÍ (uved'te název zaměstnavatele a Vaše postavení v zaměstnání max. 5 let zpět, pracovní dobu, vzdálenost od místa bydliště)

.....
.....
.....
.....
.....

IV. ZÁJMY

.....
.....
.....
.....

Ministerstvo práce a sociálních věcí, duben 2013

V. ZKUŠENOSTI S PÉČÍ O DĚTI

Věnoval/a jste se péči o děti
- v rámci výkonu zaměstnání? ano ne

Kde a jak:

.....
.....
.....
.....

- v rámci dobrovolné činnosti? ano ne

Kde a jak:

.....
.....
.....
.....

- jinde? ano ne

Kde a jak:

.....
.....
.....
.....

VI. ZDRAVOTNÍ STAV

Léčíte se s nějakým onemocněním? ano ne

Jakým:

.....
.....

Máte nějaké zdravotní obtíže a omezení (alergie, astma...)?

ano ne

Jaké:

.....
.....

Užíváte trvale léky?:

ano ne

Jaké:

.....

Docházíte k odbornému lékaři ano; jaké odbornosti ne

ZDRAVOTNÍ STAV

Vyskytlo se ve Vaší rodině (rodiče, sourozenci, děti) nějaké dědičné nebo závažné onemocnění?

ano ne

Jaké:

Jaká závažnější onemocnění jste prodělal/a Vy?:

.....

Utrpěl/a jste nějaký závažný úraz?:

ano ne

Kdy a jaký:

Zůstaly Vám nějaké následky?:

ano ne

Jaké:

Byl/a jste někdy hospitalizován/a pro duševní onemocnění?

ano ne

S jakým onemocněním:

.....

Byl/a jste vyšetřen/a nebo ambulantně léčen/a u neurologa, psychiatra či psychologa?

ano ne

S jakým onemocněním:

.....

Pobíráte plný nebo částečný invalidní důchod?:

ČID ID ne

Dg.:

Léčil/a jste se s nějakou závislostí (drogovou, alkoholovou, hráčskou, jinou): ano ne

Kdy a s čím:

.....

Cítíte se z Vašeho pohledu zdráv/a?

ano

ne – proč:

VII. RODIČE

Matka:

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Zemřela v roce:

Příčina úmrtí:

Otec:

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Zemřel v roce:

Příčina úmrtí:.....

Sourozenci:

ano

Kolik:

Kolikátý/á jste v pořadí:

ne

Věk, pohlaví:

VIII. PARTNERSKÝ VZTAH

Manžel/ka, partner/ka

Jméno a příjmení:

Rodné příjmení:

Datum narození:

Datum uzavření sňatku:

Délka známosti před sňatkem:

Délka společného soužití před sňatkem:

Pořadí manželství:

Jste rozvedený/á:

Kolikrát:

V roce:

Kdo podával návrh na rozvod?

vy

bývalý/á manžel/ka

Důvod:

Děti z předchozích manželství:

ano

Kolik:

ne

Jste s dětmi v kontaktu?

ano

Jak často:

ne

ČÁST B – ÚDAJE O DĚTECH (vyplní žadatelé společně)

DĚTI i dospělé žijící mimo rodinu	
Jméno a příjmení:	Datum narození:
Bydliště:	
☐ dítě ze současného vztahu ☐ dítě partnera ☐ dítě partnerky	
☐ osvojené v roce ☐ v jiné formě náhradní rodinné péče od roku	
V případě, že s vámi dítě již nežije, kdy odešlo?	
Kam?	
Zdravotní stav:	
☐ dobrý ☐ jiný (postižení, odborné lékařské kontroly, atd.)	
.....	
Jméno a příjmení:	Datum narození:
Bydliště:	
☐ dítě ze současného vztahu ☐ dítě partnera ☐ dítě partnerky	
☐ osvojené v roce ☐ v jiné formě náhradní rodinné péče od roku	
V případě, že s vámi dítě již nežije, kdy odešlo?	
Kam?	
Zdravotní stav:	
☐ dobrý ☐ jiný (postižení, odborné lékařské kontroly, atd.)	
.....	
Jméno a příjmení:	Datum narození:
Bydliště:	
☐ dítě ze současného vztahu ☐ dítě partnera ☐ dítě partnerky	
☐ osvojené v roce ☐ v jiné formě náhradní rodinné péče od roku	
V případě, že s vámi dítě již nežije, kdy odešlo?	
Kam?	
Zdravotní stav:	
☐ dobrý ☐ jiný (postižení, odborné lékařské kontroly, atd.)	
.....	
Jméno a příjmení:	Datum narození:
Bydliště:	
☐ dítě ze současného vztahu ☐ dítě partnera ☐ dítě partnerky	
☐ osvojené v roce ☐ v jiné formě náhradní rodinné péče od roku	
V případě, že s vámi dítě již nežije, kdy odešlo?	
Kam?	
Zdravotní stav:	
☐ dobrý ☐ jiný (postižení, odborné lékařské kontroly, atd.)	
.....	

Ministerstvo práce a sociálních věcí, duben 2013

ČÁST C – ÚDAJE O DOMÁCNOSTI (vyplní žadatelé společně)

I. BYTOVÉ POMĚRY

Žijete v: rodinném domě v bytě

o velikosti (uved'te rozlohu i počet místností):

Dům/byt, ve kterém žijete? je ve Vašem osobním vlastnictví
 užíváte na základě nájemní smlouvy
 užíváte na základě podnájemní smlouvy
 užíváte na základě jiného oprávnění, jakého?
.....

Máte zahradu? ano ne

Máte nějaké domácí zvíře? ano Jaké?
 ne

Bude mít přijaté dítě/děti vlastní pokoj? ano ne

Žije s Vaší rodinou (kromě dětí uvedených v další části) někdo ve společné domácnosti (kdo, proč, jak dlouho, jak se účastní Vašeho společného života..)?

.....
.....
.....

II. LOKALITA

Jak byste charakterizovali lokalitu, ve které žijete? (samota, vesnice, historické centrum města, klidná vilová čtvrť apod.)

.....
.....
.....
.....

Občanská vybavenost:

Dostupnost mateřské školy:

.....
.....

Dostupnost základní školy:

.....
.....

Dostupnost dětského lékaře:

.....
.....
.....

III. FINANČNÍ SITUACE

Příjmy pravidelné:

- ano ve výši:
 ne

Příjmy nepravidelné, občasné:

- ano ve výši (obvykle za rok):
 ne

Dávky státní sociální podpory (rodičovský příspěvek, přídavek na dítě aj.):

- ano ve výši:

Jaké:

- ne

Dávky pěstounské péče - odměna pěstouna

- ano odměna pěstouna ve výši:
 ne

Dávky sociální péče (dávky pro osoby se zdravotním postižením, dávky pomoci v hmotné nouzi, příspěvek na péči):

- ano ve výši:

Jaké:

- ne

Soudně určená vyživovací povinnost:

Příjem:

- ano ve výši:
 ne

Výdaj:

- ano ve výši:
 ne

Jiná platební povinnost: (úvěry, půjčky, exekuce atd.):

- ano ve výši:

Jaká:

- ne

ČÁST D – PŘEDSTAVY A OČEKÁVÁNÍ (vyplní žadatelé společně)

I. OČEKÁVÁNÍ

Zde uveďte, proč jste se pro náhradní rodinnou péči rozhodl/la/li, co od přijetí dítěte očekáváte, kdo se nejvíce na péči o dítě bude podílet, zda plánujete opustit zaměstnání atd.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

II. PŘEDSTAVY O PŘIJATÉM DÍTĚTI

Uveďte své představy o přijímaném dítěti/dětech (např. věk, jaké zdravotní omezení u přijímaného dítěte jste připraveni zvládnout apod.), zda máte zkušenosti s výchovou dětí v náhradní péči, eventuálně s problémy ve výchově dětí; atd.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Potvrzuji, že údaje, které jsem uvedl/a jsou pravdivé a jsem si vědom/a toho, že uvedení nepravdivých údajů může mít za následek nezařazení nebo vyřazení mé žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče.

Souhlasím s uchováním a zpracováním osobních údajů uvedených v dotazníku v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, v platném znění.

Datum:

Podpis žadatele:

Podpis žadatelky:

Statistika náhradní rodinné péče v Jihomoravském kraji ke dni 30.06.2021

Rok	Počet žádostí o NRP (celkem)	Z toho			Počet dětí umístěných do NRP (celkem)	Z toho do	
		žádosti o osvojení	žádosti o pěstounskou péči	žádosti o PPPD		osvojení	pěstounské péče
2011	98	58	37	3	38	22	16
2012	106	60	35	11	39	31	8
2013	180	72	50	58	56	31	25
2014	184	50	48	86	29	15	14
2015	147	71	44	32	49	25	24
2016	102	56	29	17	54	26	28
2017	127	53	51	23	44	24	20
2018	98	56	28	14	45	17	28
2019	99	51	32	16	42	21	21
2020	107	68	31	8	51	20	31
30.06.2021	53	40	12	1	18	6	12

Vysvětlivky:

NRP – náhradní rodinná péče

PPPD – pěstounská péče na přechodnou dobu

Počet žádostí o NRP – celkový počet přijatých žádostí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli, do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny nebo do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu.

Počet dětí umístěných do NRP – celkový počet dětí, umístěných do některé z forem NRP.

**Krajský úřad Jihomoravského kraje
odbor sociálních věcí**

Tabulka č. 1 – Počet dětí umístěných mimo rodinu

	Dětský domov	Dětský domov se školou	Výchovný ústav	Diagnostický ústav	Centrum zdravotních služeb / Dětské centrum	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	Domov pro osoby se zdravotním postižením	Pěstounská péče na přechodnou dobu	Neuvedeno	CELKEM
Blansko	5	2	5	0	0	3	0	1	0	16
Boskovice	4	1	5	0	0	0	0	4	0	14
Brno	265	48	64	15	20	15	12	22	0	461
Břeclav	13	0	5	1	0	5	1	5	0	30
Bučovice	7	1	1	0	0	1	0	2	0	12
Hodonín	32	4	8	0	2	0	0	4	0	50
Hustopeče	5	6	5	0	3	0	0	5	0	24
Ivančice	2	0	3	0	0	0	0	0	1	6
Kuřim	3	0	1	0	0	0	0	1	0	5
Kyjov	9	1	3	0	2	0	0	4	0	19
Mikulov	5	0	2	0	0	0	0	2	0	9
Moravský Krumlov	8	0	2	0	1	0	0	1	0	12
Pohořelice	1	1	3	1	0	0	0	0	0	6
Rosice	2	1	1	0	3	0	0	2	0	9
Slavkov u Brna	2	3	0	2	0	0	2	0	0	9
Šlapanice	9	1	1	0	1	2	0	2	0	16
Tiřnov	0	2	6	1	1	0	0	0	0	10
Veselí nad Moravou	8	1	1	0	0	0	0	0	0	10
Vyškov	19	4	6	3	0	0	1	1	0	34
Znojmo	9	3	10	0	0	2	0	5	0	29
Židlochovice	0	1	7	0	5	3	0	0	0	16
CELKEM	408	80	139	23	38	31	16	61	1	797

Údaje o celkovém počtu dětí umístěných mimo rodinu, a to buďto v náhradní institucionální péči nebo v pěstounské péči na přechodnou dobu. Jsou rozděleny za jednotlivé obecní úřady obcí s rozšířenou působností, vykonávající agendu sociálně-právní ochrany dětí, podle charakteru poskytované péče a podle typu jednotlivých zařízení, poskytujících náhradní institucionální péči.

Příloha E

Vážená paní, vážený pane,

jmenuji se Andrea Goliášová a jsem studentkou druhého ročníku navazujícího magisterského studia Univerzity Palackého v Olomouci, obor Charitativní a sociální práce. Ve své diplomové práci se zabývám **nepoměrem žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny a dětí, pro které je potřeba zajistit náhradní rodinnou péči** (dále jen NRP). Součástí této práce je výzkumné šetření, jehož smyslem je zjistit motivy žadatelů o zprostředkování NRP, zachytit důležité momenty v rozhodování podat vlastní žádost a na základě těchto dat navrhnout řešení vhodné ke sladění nepoměru žadatelů a potřebných dětí. Obracím se proto na Vás s žádostí o poskytnutí rozhovoru zaměřeného na dané téma. Rozhovor bude veden polostrukturovanou formou. Sesbíraná data budou zaznamenávána na diktafon a prostřednictvím průběžných poznámek. Jejich využití bude pouze pro účely této diplomové práce. Průzkum je anonymní, není potřeba se obávat, že by Vaše odpovědi byly spojeny s Vaším jménem. Výzkumné otázky Vám budou zaslány e-mailem před realizací vlastního rozhovoru.

Děkuji Vám za ochotu a čas strávený vlastním rozhovorem.

Příloha C